

Til
Indenrigs- og Socialministeriet

Dokumenttype
Endelig rapport

Dato
September, 2009

INDENRIGS- OG SOCIALMINISTERIET EVALUERING AF FRIVILLIGE TILBUD TIL UFRIVILLIGT ENSOMME ÆLDRE

INDHOLD

1.	Indledning	3
2.	Om puljen	4
3.	Konklusioner	5
3.1	Effekterne af indsatserne	5
3.2	Om målgruppen for projekterne	7
3.3	Den typiske ensomme ældre	7
3.4	Rekruttering	7
4.	Beskrivelse af målgruppen	9
4.1	Køn og alder	9
4.2	Bolig	10
4.3	Helbred	10
4.3.1	Selvvrurderet helbred	10
4.3.2	Selvvrurderet fysisk og psykisk helbred	11
4.3.3	Syn på tilværelsen	12
4.4	Sociale relationer og netværk	12
4.4.1	Det strukturelle netværk	13
4.4.2	Civilstand og børn	13
4.4.3	Tilknytning til familien	14
4.4.4	Tilknytning til venner og bekendte	15
4.4.5	Det funktionelle netværk	16
4.4.6	Det emotionelle plan	17
4.4.7	Det instrumentelle plan	17
4.5	Ensomhed	18
4.5.1	Selvvrurderet ensomhed	19
4.6	Den typiske ensomme ældre	20
5.	Projekternes målopfyldelse	22
5.1	Erfaringer i forhold til manglende målopfyldelse	23
6.	Vurdering af projekternes effekt	24
6.1	Effektvurdering	24
6.2	Efficiensanalyse	27
6.3	Kvalitativ vurdering af effekterne	30
6.4	Differentiering mellem projekttyper	30
6.4.1	Besøgstjenester	31
6.4.2	Væresteder	31
6.4.3	Holdaktiviteter	32
6.4.4	Opsummering	33
6.5	Andre forskelle mellem projekterne	34
7.	Om rekruttering af ensomme ældre	35
7.1	De ressourcestærke ældre	35
7.2	De ressourcetsvage ældre	36
7.3	Opsøgende arbejde	36
7.4	Opsummering	36
7.5	Erfaringer i forhold til rekruttering	37
8.	Referencer	38
9.	Bilag	39
9.1	Bilag 1: Om evalueringsdesignet	39
9.2	Bilag 2: Om evalueringens metode	40
9.3	Bilag 3: Projekternes finansiering	41
9.4	Bilag 4: "Den typiske ensomme ældre"	42

1. INDLEDNING

Indenrigs- og Socialministeriet gennemførte i perioden 2007-2008 et projekt med henblik på at opnå en større viden om ufrivillig ensomhed blandt ældre – med fokus på hvordan en frivillig indsats kan imødekomme denne.

Projektet, der er finansieret af satspuljen, har modtaget støtte til at etablere en række projekter baseret på frivillige kræfter med det formål at reducere ufrivillig ensomhed blandt ældre mennesker.

Baggrunden er, at undersøgelser viser, at en lille andel ældre føler sig ufrivilligt ensomme. De nyeste tal om ældres ensomhed viser, at 5 % af de 77-82-årige ofte er ensomme¹. Følelsen af ensomhed synes at stige med alderen, da der til sammenligning er 4 % af de 67-72-årige, der ofte er ensomme, og for aldersgruppen af 52-62-årige er det tilfældet for 3 %.

Faktorer, der kan påvirke ensomhedsfølelsen blandt ældre, er boligform og civilstand og især ændringer vedrørende disse. Således er tabet af ægtefælle et oplagt eksempel på en situation, hvor der sker et voldsomt kontinuitetsbrud for den ældre. Det betyder, at det efterfølgende kan være vanskeligt at fastholde og især at opbygge nye sociale relationer.

Undersøgelser viser, at kvinder generelt set har et stærkere socialt netværk end deres mænd. Samtidig angiver mange mænd, at fastholdelse af deres sociale relationer i høj grad er afhængig af deres koner². Dvs. at ældre mænd står overfor nogle særlige barrierer i forhold til ensomhed, idet de har særligt vanskeligt ved at takle og gennemleve eksempelvis ægtefællens død. Denne problematik afspejles i selvmordsraterne, hvor ældre mænd er overrepræsenterede. I 2006 var der 650 selvmord i Danmark, og 196 af dem blev begået af ældre mænd, og der kan konstateres en stigning på 30 % i forhold til i 2001. Blandt ældre mænd er selvmordsraten altså stigende, til trods for at det modsatte er tilfældet for den samlede befolkning³.

At projekterne er baseret på frivillighed er et afgørende aspekt vedrørende kampen mod ufrivillig ensomhed blandt ældre. Den frivillige indsats er særligt egnet til at yde omsorg for og afhjælpe ensomheden blandt ensomme ældre, idet den bidrager med nogle særlige menneskelige værdier og relationer i forhold til dette område⁴. Med andre ord rummer det frivillige arbejde nogle særlige kvaliteter, der gør det til et vigtigt supplement til den offentlige indsats på området.

I denne rapport samles op på erfaringerne med den gennemførte pulje. Rapporten er opbygget således:

- I kapitel 2 beskrives puljen kort
- I kapitel 3 gennemgås de mest centrale konklusioner
- I kapitel 4 gennemgås en række karakteristika ved målgruppen
- I kapitel 5 gennemgås projekternes målindfrielse
- I kapitel 6 gennemgås projekternes effekter
- I kapitel 7 gennemgås projekternes rekruttering af de ensomme ældre.

---

¹ Nielsen & Platz 2006

² Olsen 2005

³ http://www.sst.dk/publ/tidsskrifter/nyetal/pdf/2008/10_08.pdf

⁴ Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl 2005

2. OM PULJEN

I udmøntningen af satspuljen er der for år 2006 afsat 4,6 mio. kr. og 4,0 mio. kr. i 2007 til projekter, der har til formål at styrke og udvikle det frivillige arbejde i relation til ufrivillig ensomhed blandt ældre. Med udmøntningen af satspuljen ønsker Indenrigs- og Socialministeriet således at styrke den frivillige indsats for ufrivilligt ensomme ældre – særligt mænd. Indenrigs- og Socialministeriet fremhæver, at den frivillige indsats skal ses som et vigtigt supplement til den offentlige indsats, da den frivillige indsats som nævnt er særlig velegnet til at reducere ensomheden og yde generel omsorg.

I puljen til en frivillig indsats for ufrivilligt ensomme ældre er der bevilliget støtte til i alt 15⁵ projekter inden for forskellige kategorier:

- Projekter, der skal styrke netværk.
- Udvikling af allerede eksisterende aktiviteter inden for fx idræt, kultur og aftenskoler.
- Udvikling af samarbejde med private firmaer, uddannelsesinstitutioner, kulturinstitutioner eller boligselskaber.
- Analyseprojekter.
- Projekter, der har til formål at udvikle screeningsredskaber til at nå de forskellige målgrupper, så fx kommunale forvaltninger og foreninger i fællesskab kan få overblik over det lokale problem med ensomhed.
- Projekter, der har til formål at udvikle bedre måleredskaber for ensomhed eller effektmåling af allerede eksisterende projekter.

Samtlige af de oprettede projekter har til formål at styrke de ensomme ældres netværk. Herunder har mange projekter til formål at styrke allerede eksisterende aktiviteter inden for eksempelvis væresteder, kulturelle tilbud og idrætsaktiviteter og/eller udvikle samarbejde med private firmaer, organisationer, boligforeninger mv.

Desuden er der blandt projekterne et enkelt analyseprojekt. Det er imidlertid ikke alle de ovenstående projektkategorier, der er blevet gennemført. Således har ingen af projekterne haft til formål at udvikle screeningredskaber til at nå de forskellige målgrupper eller at udvikle bedre måleredskaber for ensomhed mv.

Formålet med denne evaluering er, at der bliver skabt en systematisk dokumentation af, hvilke indsatser der har en effekt, og hvad der skal til for at reducere ufrivillig ensomhed, så der skabes et grundlag, som kan anvendes i udviklingen og kvalificeringen af indsatsen fremover. I analysen er lagt vægt på gruppen af særligt udsatte ældre, som har et meget svagt netværk, og derfor er i særlig risiko for at blive ufrivilligt ensomme.

---

⁵ Der er bevilliget støtte til i alt 18 projekter, men tre af projekterne er enten ikke oprettet eller lukket ned relativt tidligt i forløbet og er således ikke inkluderet i denne evaluering.

3. KONKLUSIONER

Helt overordnet kan det konkluderes, at puljen delvist er lykkedes i forhold til at reducere ensomhed blandt ensomme ældre. Samtidig har de indsamlede erfaringer fra projekterne givet anvendelige input til en forøget målretning af fremtidige projekter, som har til formål at reducere ensomhed og styrke sociale netværk. I forhold til de projekter, hvor der er foretaget en effektmåling, peger analysen på, at omkring halvdelen af de ensomme ældre har oplevet at blive enten mindre ensomme, at få et større netværk eller begge dele i løbet af projektperioden. Der er meget stor variation i, hvilken effekt de enkelte projekter har opnået. Således svinger resultaterne fra, at 89 % af respondenterne har opnået en positiv effekt, enten i form af reduceret ensomhed eller styrket netværk, til at 10 % har opnået en positiv effekt. Den kvalitative analyse peger på, at brugerne generelt er glade for projekterne, uanset om de ved projektstart kan karakteriseres som ensomme. For de ressourcestærke ældre er projekterne med til at skabe netværk og derved muligvis forebygge ensomhed. De ressourcetsvage brugere opnår gennem projekterne et styrket netværk, hvilket kan være med til at reducere ensomhed. En bruger beskriver effekten af projektet således:

Man får mere selvværd. Ellers går jeg og spekulerer på en masse... Så kan jeg komme herved og få andet at tænke på! (Bruger).

3.1 Effekterne af indsatserne

Overordnet set kan projekterne inddeles i tre projekttyper: Holdaktiviteter, væresteder og besøgstjenester. Disse projekttyper adskiller sig på tre væsentlige punkter. For det første tiltrækker de forskellige målgrupper med forskellige problemstillinger. For det andet er det konkrete indhold i projekterne forskelligt. I direkte forlængelse heraf har de tre projekttyper for det tredje ligeledes forskellige effekter i forhold til brugerne. Besøgstjenester tiltrækker meget ressourcetsvage brugere, væresteder tiltrækker brugere med lidt flere ressourcer, mens holdaktiviteter tiltrækker relativt ressourcestærke brugere. Der ses en tendens til, at væresteder og besøgstjenester er de mest effektive i forhold til at tiltrække de ensomme ældre og reducere ensomheden.

Det her er familien for dem, der ikke har en familie (Projektleder for værested).

Jeg syntes, at jeg var for meget ensom, før jeg fik en besøgsven. Det er trods alt begrænset, hvor mange der kommer rendende her. (Besøgsmodtager).

I nedenstående tabel præsenteres en oversigt over, hvilken målgruppe hver enkelt projekttipe tiltrækker, hvilke konkrete tiltag projekttypen rummer, samt hvilke typiske effekter der ses i forbindelse med projekttypene.

Tabel 1: Oversigt over projektyper og brugertyper⁶

	Typisk bruger	Konkrete tiltag	Effekt
Besøgs-tjeneste	En stor del af brugerne er ensomme. Den typiske bruger er fysisk og evt. psykisk resourcesvag. Kan ikke selv komme på værested. Socialt isoleret; har svagt netværk. Har ingen partner, men har børn. Svage/ikke-eksisterende familierelationer.	Brugeren tilknyttes en fast besøgsven, der ugentligt besøger brugeren i hjemmet.	Giver brugeren indhold i tilværelsen og en positiv oplevelse at se frem til. Reducerer ensomhed.
Værested	En stor del af brugerne er ensomme. Den typiske bruger er resourcesvag, har fx sociale, psykiatriske eller fysiske problemer. Har hverken partner eller børn. Svage/ikke-eksisterende familierelationer. Ser vennerne ugentligt; sandsynligvis i værestedet	Åbent alle hverdage. Brugeren kan helt uforpligtende komme forbi til en snak og en kop kaffe.	Åbningstiderne skaber basis for inklusion og tilhørsforhold, idet brugerne kan komme næsten dagligt. Giver brugeren en tryk base og et netværk. Reducerer ensomhed.
Holdaktivitet	Brugerne er ikke ensomme i samme grad som brugerne i de to andre projektyper. Den typiske bruger er relativt ressourcestærk. Har både partner og børn. Ser vennerne ugentligt.	Ugentlige aktiviteter, fx kreative værksteder, motion, madlavning eller ølbrygning. Gerne uforpligtende, hvis muligt.	Positiv oplevelse at fortælle ægtefællen om. Styrker netværk og ruste til eventuel enkestand. Primært forebyggende, idet målgruppen ikke er ensom i samme grad som i de to andre projektyper.

Analyserne peger på, at **barrierer** i forhold til opnåelse af effekt dels er, at rekrutteringen af ældre har været vanskelig, dels at en række projekter ikke udelukkende har haft fokus på ensomme ældre. Derudover kan ensomheden måske være underrapporteret, da de kvalitative interviews peger på, at ensomhed er et tabubelagt emne, der ikke tales åbent om:

Ensomhed er ikke noget, man taler om. Ikke direkte. Men man fornemmer det, ud fra hvad de fortæller (Frivillig medarbejder).

Målopfyldelsesevalueringen viser, at godt halvdelen af projekterne selv vurderer, at de har opnået de målsætninger, som de indberettede til Rambøll Management ved projektstart. En tredjedel af projekterne har kun delvist formået at opnå målsætningerne, og kun få af projekterne vurderer, at de ikke har nået målsætningerne. Langt størstedelen af projekterne er desuden del af et allerede etableret projekt eller netværk; kun ganske få projekter er nyopstartet. Desuden fortsætter samtlige projekter efter projektperioden er afsluttet.

⁶ Denne tabel bygger på både kvalitative og kvantitative data. Dog stammer oplysningerne om besøgstjenesten primært fra kvalitative data pga. spinkelt kvantitativt datagrundlag på denne projektype.

3.2 Om målgruppen for projekterne

Samlet set kan de ældre, der har deltaget i projekterne, kun i begrænset omfang karakteriseres som ensomme ved projektstart. En tredjedel af deltagerne føler sig ofte eller nogen gange ensomme, og denne gruppe stemmer således overens med den intenderede målgruppe. To tredjedele af respondenterne kan hermed ikke defineres som en del af den intenderede målgruppe, hvilket kan være problematisk i forhold til opnåelse af puljens intenderede effekter samlet set. Dette hænger sammen med, at mange projekter har haft deltagere med stærke netværk og kan derfor ikke karakteriseres som ensomme. En tredjedel af deltagerne kan imidlertid direkte karakteriseres som ensomme på baggrund af den gennemførte spørgeskemaundersøgelse. Dog er der internt mellem projekterne stor variation vedrørende deltagerens ensomhed og ressourcer. Omfanget af ensomhed blandt deltagerne i evalueringen er dog måske undervurderet, da ensomhed er et tabubelagt tema, og mange har svært ved at indrømme ensomhed.

Den samlede karakteristik af deltagerne peger på, at gruppen af deltagere er lidt mere objektivt udsatte end den øvrige befolkning, men ikke meget. Deltagerne har samlet set kun lidt dårligere helbred, netværk og kontakt til familie og venner, end den øvrige ældrebefolkning. Dette illustrerer, at mange projekter har arbejdet med relativt ressourcerstærke ældre i deres projekter. Dog er andelen af ensomme ældre i projektet overrepræsenteret i forhold til ensomme ældre i den øvrige befolkning.

Mange projekter har desuden valgt at inkludere kvinder i målgruppen, og andelen af kvinder udgør 21 % af det samlede antal deltagere.

3.3 Den typiske ensomme ældre

Den typiske ensomme ældre er en 70-årig mand⁷, der bor alene. Den ensomme ældre mand kan opdeles i to forskellige ensomhedstyper, idet han enten er en ugift mand uden børn eller en enkemand med to eller flere børn. Vi har desuden karakteriseret den typiske ensomme ældre kvinde, der typisk er enke og har børn.

De tre typer af ensomme ældre har det grundlæggende fællestræk, at de ingen partner har. Samlet set har næsten 80 % af de ensomme ældre i spørgeskemaundersøgelsen ingen partner. At have en partner spiller altså en afgørende rolle i forhold til at undgå ensomhed. Derfor er ældre uden partner mere udsat for ensomhed, uanset om disse aldrig har haft en partner, eller om partneren er død. Desuden fremgår det, at børn ikke har afgørende betydning for ensomhed, idet en stor del af de ensomme ældre har børn. Dette indikerer således, at ensomhed ikke er en problematik forbeholdt en bestemt gruppe, men at den kan ramme pludseligt i forbindelse med eksempelvis ægtefællens død.

3.4 Rekruttering

En tredjedel af projekterne har haft færre deltagere end forventet, og denne tendens går på tværs af projekttyper. Derfor har projekterne samlet set haft kontakt til færre brugere end forventet. Det skyldes primært, at målgruppen er meget vanskelig at få kontakt til. Desuden har nogle projektledere antageligvis overvurderet rekrutteringsgrundlaget i forhold til de enkelte projekter, og derfor udformet projekterne for snævert i forhold til en specifik målgruppe.

Projekterne har i høj grad rekrutteret gennem annoncering i lokale medier og opfordret brugere til at trække venner og bekendte med. Der er dog stor variation angående, hvor mange ensomme ældre projekterne har tiltrukket: Svingende fra 7 % til 85 % af det samlede deltagerantal. Dvs. at andelen af ensomme ældre i nogle projekter udgør en meget lille del af det samlede deltagerantal, mens andelen af ensomme ældre i andre projekter udgør størstedelen af deltagerne.

Fem projekter skiller sig positivt ud, idet disse har tiltrukket flest ensomme ældre. Karakteriserende for disse projekter er, at de enten er etableret i et lille lokalsamfund, hvor alle kender alle, at de meget direkte har annonceret efter brugerne på steder, hvor de færdes, eller at de har anvendt direkte opsøgende arbejde som rekrutteringsstrategi. Analyserne tyder altså på, at projekter, der anvender forholdsvis direkte rekrutteringsmetoder, er de bedste til at tiltrække de en-

⁷ Kønsfordelingen er den samme for det samlede antal respondenter, som for de ensomme respondenter, hvilket indikerer, at ensomhed ikke er en kønsspecifik problematik.

somme ældre sammenlignet med projekter, der har anvendt mere traditionelle rekrutteringsmetoder som annoncering mv. Det kan hænge sammen med, at ensomme ældre er en udsat målgruppe, som har en tendens til at isolere sig socialt og ikke gøre sig bemærket udadtil. Det kan være en stor personlig overvindelse for de ensomme ældre at begynde at komme i et projekt.

Det irriterer mig, når jeg ser folk gå rundt med deres hund udenfor og nysgerrigt kigger ind i stedet for at lade hunden blive hjemme og bare komme indenfor. Det irriterer mig sgu! (Projektleder).

Evalueringen peger på, at det er nødvendigt at anvende meget direkte rekrutteringsmetoder for at nå ud til ensomme ældre. Det kan med fordel gøres ved at inkludere de ældres netværk som et led i denne direkte rekrutteringsstrategi. I den nedenstående box skitseres tre forskellige typer opsøgende arbejde, udført af hhv.:

- Professionelle netværk
- Familie (primært børnene)
- Venner eller andet netværk.

Opsøgende arbejde

- Professionelt netværk

Der findes i evalueringen eksempler på, at projekter har etableret et velfungerende rekrutteringsmæssigt samarbejde med fx den kommunale hjemmepleje mv. Denne metode er meget brugbar i forhold til at rekruttere netop de allermost udsatte ældre og kan derfor med fordel udbredes.

Hjemmeplejen har dog kun kontakt til en mindre del af de ensomme ældre - dem der modtager hjemmehjælp - hvorfor denne metode ikke kan stå alene. Metoden kan med fordel suppleres med andre netværk, således at ikke blot professionelle, men ligeledes netværk i form af familie og venner, inkluderes som led i rekrutteringen. Et mere systematisk og målrettet rekrutteringsmæssigt samarbejde med hhv. familie og venner/netværk er tilsyneladende endnu ikke afprøvet, men må formodes at kunne bidrage til indsatsen.

- Familie (primært børn)

Næsten to ud af tre af de ensomme ældre har børn, og størstedelen af denne gruppe angiver, at de ser deres familie mellem 1-2 gange enten om ugen og 1-2 gange om måneden. Det kan anvendes som en indgangsvinkel til at få kontakt til de ensomme ældre. Konkrete tiltag for at inddrage familien/børnene kan være, at der for det første skabes opmærksomhed omkring emnet blandt ensomme ældres børn. Dette kan eksempelvis gøres gennem en landsdækkende kampagne målrettet de ensomme ældres børn. For det andet kan der udarbejdes en hjemmeside, der indeholder kontaktoplysninger og links til samtlige projekter, der på landsplan retter sig imod ensomme ældre. Hermed kan familien/børnene danne sig et overblik over, hvilke tilbud der eksisterer i et givent lokalområde.

- Venner og andet netværk

Gruppen af ensomme ældre, der hverken modtager hjemmehjælp mv. eller har børn, er det mere vanskeligt at rekruttere. Selvom der er tale om en gruppe af ensomme ældre, har størstedelen en eller anden form for netværk, der i denne sammenhæng er nødvendig at inddrage for at skabe kontakt til denne gruppe. Fremgangsmåden her er vanskeligere, men det handler først og fremmest om at nedbryde tabuiseringen omkring ensomhed, og gøre det mere legalt at tale åbent om emnet, og ad denne vej åbne op for muligheden i at tiltrække flere ensomme ældre med i projekterne.

4. BESKRIVELSE AF MÅLGRUPPEN

En central udfordring i realiseringen af intentionerne i puljen til en frivillig indsats for ufrivilligt ensomme ældre er, at projekterne rekrutterer den rette målgruppe blandt ældre mennesker. Det er væsentligt, idet en eventuel uoverensstemmelse mellem den intenderede og den realiserede målgruppe kan betyde, at projekterne ikke har den planlagte effekt i forhold til reducere af ensomhed blandt deltagerne i projekterne. Målgruppen vil i dette afsnit blive beskrevet med henblik på at afgøre, hvorvidt den realiserede målgruppe stemmer overens med puljens intenderede målgruppe, der, som beskrevet, er ensomme ældre – især mænd.

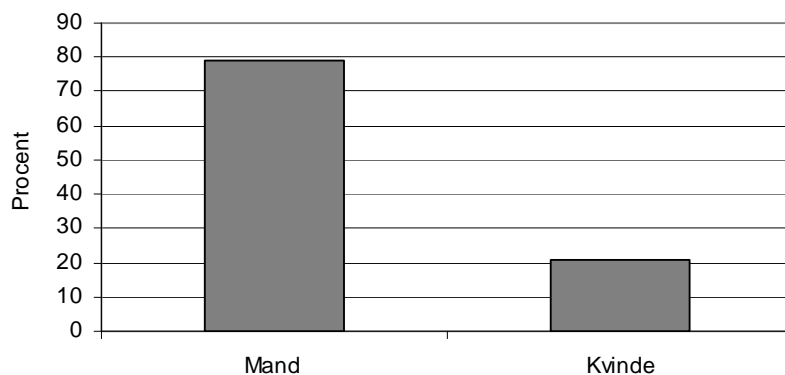
Følgende vil de deltagere, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, blive beskrevet med udgangspunkt i deres besvarelser. I mange af projekterne er de frivillige medarbejdere⁸ ligeledes en del af målgruppen, og disse vil således indgå som en del af målgruppebeskrivelsen. I målgruppebeskrivelsen vil desuden indgå enkelte citater og beskrivelser fra casebesøgene hos projekterne for at nuancere og uddybe væsentlige pointer. Formålet med målgruppebeskrivelsen er at undersøge, hvilke personer der umiddelbart tiltrækkes af projekterne, dvs. ikke hvilke personer der fastholdes over tid. Derfor er beskrivelsen baseret på indberetninger fra første indsamlingsrunde⁹ og vil ikke indeholde oplysninger omkring, hvilke personer der har besvaret anden og tredje runde.

Projekternes indhold varierer relativt meget imellem de enkelte projektyper. En variation, der ligeledes afspejler sig i, hvilken type af brugere der tiltrækkes af de forskellige projekter. Casebesøgene viser, at brugere af besøgsordningerne (dvs. besøgsmodtagerne) udgør den mest resourcesvage gruppe, der ligeledes ofte er fysisk begrænset. Desuden er der en tendens til, at værestedernes brugere er mere resourcesvage end brugere af holdaktiviteterne.

4.1 Køn og alder

Kønsfordelingen i målgruppen viser, at mænd er stærkest repræsenteret, idet 79 % er mænd, mens 21 % er kvinder. Det indikerer, at målsætningen om, at projekterne hovedsagligt er rettet mod mænd, er opnået på overordnet niveau.

Figur 1: Fordeling på køn (n=315)

Gennemsnitsalderen blandt deltagerne er 68 år. Det er vigtigt i denne sammenhæng at pointere, at der er store variationer mellem projekterne, samt at enkelte projekters deltagers alder trækker gennemsnitsalderen ned. At visse projekter har deltagere, som helt eller delvist falder udenfor målgruppen, hænger bl.a. sammen med, at disse projekter er allerede etablerede projekter, der ikke blot fokuserer på ensomhed blandt ældre mennesker, men fokuserer på en bredere socialt udsat målgruppe. Ser man bort fra disse projekter er gennemsnitsalderen 71 år.¹⁰

⁸ De frivillige medarbejdere udgør dog et mindretal i forhold til deltagerne.

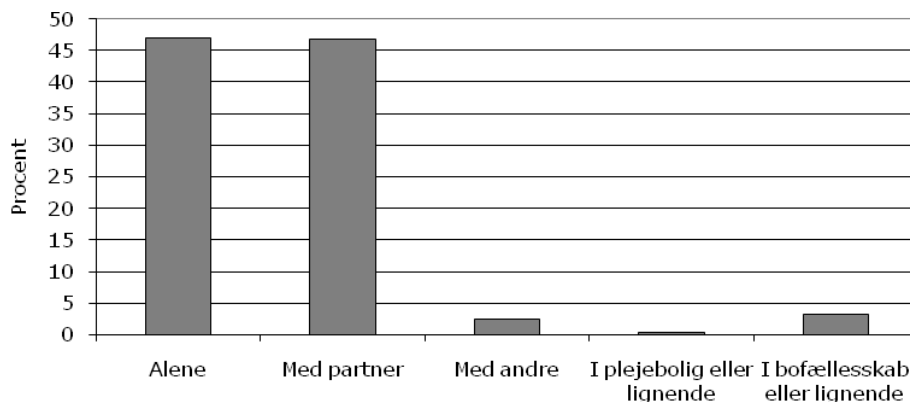
⁹ Målgruppebeskrivelsen bygger på den spørgeskemaundersøgelse, der ligger til grund for evalueringens kvantitative effektvurdering. For uddybende beskrivelse af evalueringens design se bilag 1.

¹⁰ Det er denne gennemsnitsalder, der følgende anvendes i rapporten.

4.2 Bolig

Ensomhed hænger ofte sammen med den ældres boligsituation¹¹, hvorfor det er relevant at undersøge, hvordan respondenternes boligsituation ser ud¹².

Figur 2: Bor De...?

(n=317)

Som det fremgår af figuren, bor 47 % af respondenterne alene. 47 % bor sammen med deres ægtefælle, mens resten bor sammen med andre; fx i plejebolig, i bofællesskab eller lignende.

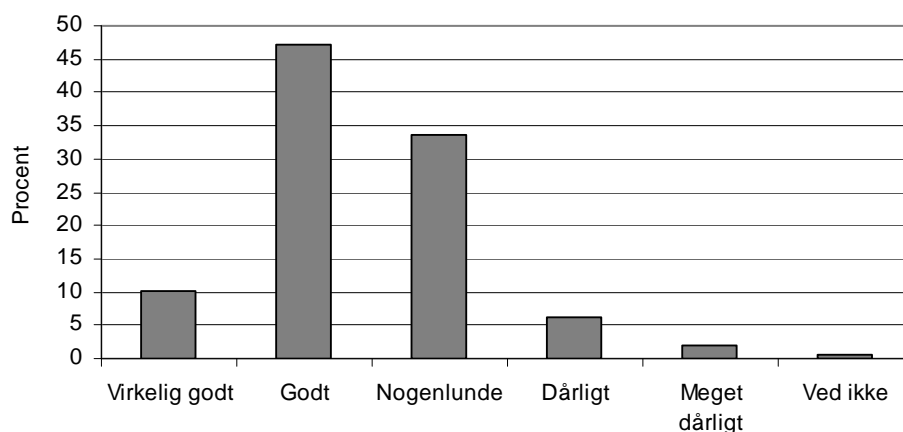
4.3 Helbred

Deltagernes helbredsmæssige situation kan have betydning for, hvor ofte de ældre kommer ud eller får besøg – og dermed også for deres deltagelse i de respektive projekter. Det er velkendt, at en persons vurdering af eget helbred er en særdeles god prædikator på sygelighed og dødelighed¹³. Helbredet belyses ud fra to indikatorer: Dels de ældres egen vurdering af deres helbred, og dels om de har hhv. fysiske og psykiske helbredsmæssige gener, der virker begrænsende i forhold til dagligdagsaktiviteter. Derudover belyses de ældres syn på egen tilværelse.

4.3.1 Selvvurderet helbred

Nedenstående tabel viser, hvordan målgruppen fordeler sig på selvvurderet helbred.

Figur 3: Hvordan vil De alt i alt vurdere Deres nuværende helbred? (n=315)

Målgruppen vurderer samlet set deres helbred som værende relativt godt, hvilket fremgår af ovenstående figur. 58 % vurderer således, at deres helbred er godt eller virkelig godt, 34 % vurderer det til at være nogenlunde, mens kun 8 % vurderer deres helbred som værende dårligt eller meget dårligt. Til sammenligning med respondenter fra den øvrige danske befolkning vurderer

¹¹ 'Portrætter af gamle ensomme - gør boligen en forskel?' skrevet af Eva Bonde Nielsen og Merete Platz og udgivet af Videnscenter på Ældreområdet i 2006

¹² I denne og de nedenstående figurer er "ved ikke"-kategorien kun medtaget, når der er mere end 1 %, der har svaret dette.

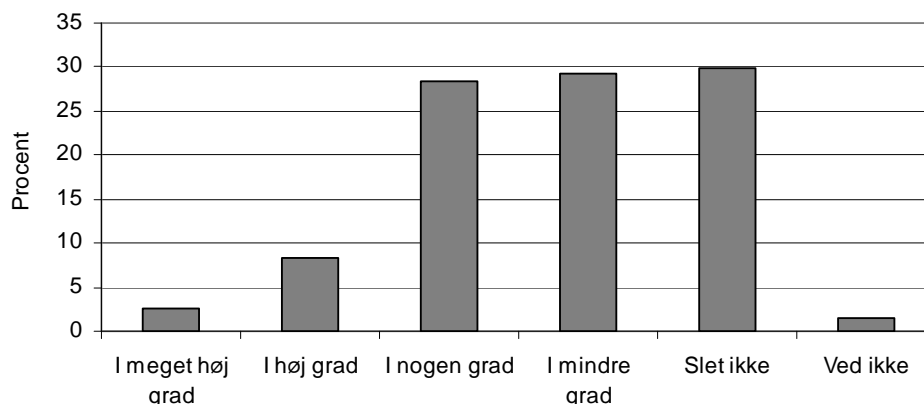
¹³ Ekholm et al: SUSY-undersøgelsen 2005

67 % af befolkningen på 65 år eller derover deres helbred som godt eller virkelig godt, mens 10 % vurderer deres helbred som dårligt eller meget dårligt¹⁴. Der er således en mindre andel af respondenterne, end den øvrige befolkning, der vurderer deres helbred som godt eller virkelig godt, mens andelen af hhv. respondenter og befolkningen, der angiver, at deres helbred er dårligt eller meget dårligt ikke adskiller sig markant.

4.3.2 Selvvurderet fysisk og psykisk helbred

Nedenstående figur viser det selvvurderede fysiske helbred.

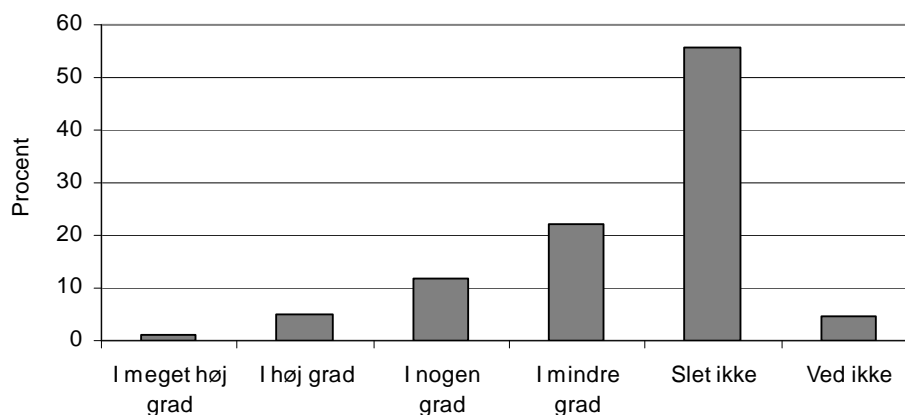
Figur 4: I hvor høj grad har De fysiske helbredsmæssige gener, der begrænser Deres dagligdag? (n=314)

Angående det selvvurderede fysiske helbred angiver hele 59 %, at de slet ikke eller kun i mindre grad har fysiske helbredsmæssige gener, der begrænser deres dagligdag, mens 28 % angiver, at de i nogen grad er begrænset heraf. Kun 11 % angiver, at de i høj grad eller meget høj grad er begrænset af deres fysiske helbred.

Nedenstående figur viser, hvordan målgruppens selvvurderede psykiske helbred er.

Figur 5: I hvor høj grad har De psykiske helbredsmæssige gener, der begrænser Deres dagligdag? (n=310)

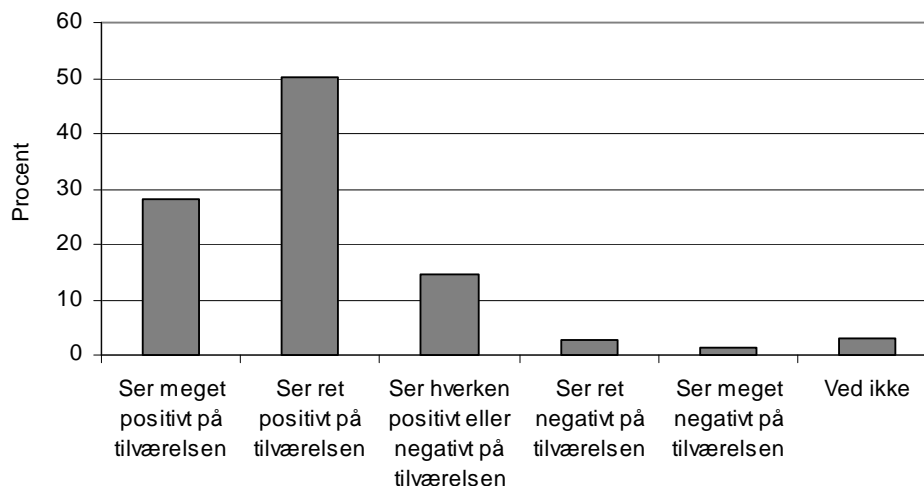
Som det fremgår, er det generelle billede positivt. 78 % vurderer således, at de slet ikke eller i mindre omfang har psykiske helbredsmæssige gener, der begrænser dem i deres hverdag. 11 % angiver, at de i nogen grad er begrænset, mens andelen, der angiver, at de i høj eller meget høj grad er begrænset, er 6 %. Over halvdelen af respondenterne angiver således, at de ikke er begrænset af det fysiske helbred, mens andelen, der ikke er begrænset af det psykiske helbred, er tre ud af fire. Dvs. det er en mindre andel af respondenterne, der er plaget af fysiske og psykiske helbredsproblemer.

¹⁴ <http://susy2.si-folkesundhed.dk/susy.aspx>

4.3.3 Syn på tilværelsen

Nedenstående figur viser, hvordan målgruppen overordnet ser på tilværelsen.

Figur 6: Hvordan ser De selv på tilværelsen for tiden? (n=299)

Respondenterne har overordnet set et positivt syn på tilværelsen. Således angiver 78 %, at de ser meget eller ret positivt på tilværelsen. 15 % ser hverken positivt eller negativt på tilværelsen, mens kun 4 % ser negativt eller meget negativt på tilværelsen. Desuden er der en interessant sammenhæng mellem respondenternes syn på tilværelsen og ensomhed, idet de ensomme ældre i højere grad end de ikke-ensomme ser negativt på tilværelsen. Direkte at angive, at man ser negativt eller meget negativt på tilværelsen, kan betyde øget risiko for selvmordstanker hos den ældre. Dog er der i denne undersøgelse ikke kendskab til sammenhængen mellem negativt syn på tilværelsen og selvmord/selvmodstanker.

Konklusionen på dette afsnit omkring helbred er således, at respondenterne adskiller sig lidt fra ældre i den øvrige befolkning angående det selvvalgte helbred, idet der blandt respondenterne er færre, der vurderer deres helbred som godt eller virkelig godt. Dog er der ikke markant forskel mellem de to grupper angående andelen, der vurderer deres helbred som dårligt eller meget dårligt. Imidlertid er det over halvdelen af respondenterne, der vurderer deres helbred som værende godt eller virkelig godt og kun en tredjedel, der angiver vurderingen nogenlunde, mens under en tiendedel vurderer helbredet negativt.

4.4 Sociale relationer og netværk

Respondenternes sociale relationer og netværk er centrale begreber i målingen af graden af ensomhed og dermed en væsentlig metode til at undersøge, hvorvidt den realiserede målgruppe stemmer overens med den intenderede målgruppe.

De sociale relationer og netværk måles ud fra to dimensioner; henholdsvis den strukturelle og den funktionelle dimension¹⁵.

Den strukturelle dimension af netværksbegrebet omfatter de kvantitative dele af individets sociale relationer, mens den funktionelle dimension omfatter de kvalitative aspekter. En mere udførlig forklaring af begreberne følger.

Der er dog ikke nødvendigvis sammenhæng mellem den ældres netværk og den ældres oplevelse af at være ensom. Ensomhed er en subjektiv følelse, og et individ kan således sagtens være ufrivilligt ensom, selvom vedkommende har et stort netværk. Og omvendt er et lille netværk ikke ensbetydende med, at individet er ufrivilligt ensomt. Derfor inddrages de ældres egen subjektive vurdering af, hvor ofte de er ensomme, selvom de hellere ville være sammen med andre menne-

¹⁵ Denne model for sociale relationer har vundet stor udbredelse inden for folkesundhedsvidenskaben i Danmark og er eksempelvis blevet anvendt og operationaliseret i forbindelse med flere store sundheds- og sygelighedsundersøgelser, som gennemføres af Statens Institut for Folkesundhed (Ekholm et al 2006) og i andre rapporter og artikler fra Statens Institut for Folkesundhed. Et udvalg af disse operationaliseringer benyttes i forbindelse med evalueringen af puljen til en frivillig indsats for ufrivilligt ensomme ældre.

sker, som et ganske centralt aspekt. Nedenfor ses nærmere på respondenternes strukturelle og funktionelle netværk.

4.4.1 Det strukturelle netværk

Den strukturelle dimension af netværksbegrebet omfatter som nævnt de kvantitative dele af individets sociale relationer og vedrører aspekter som:

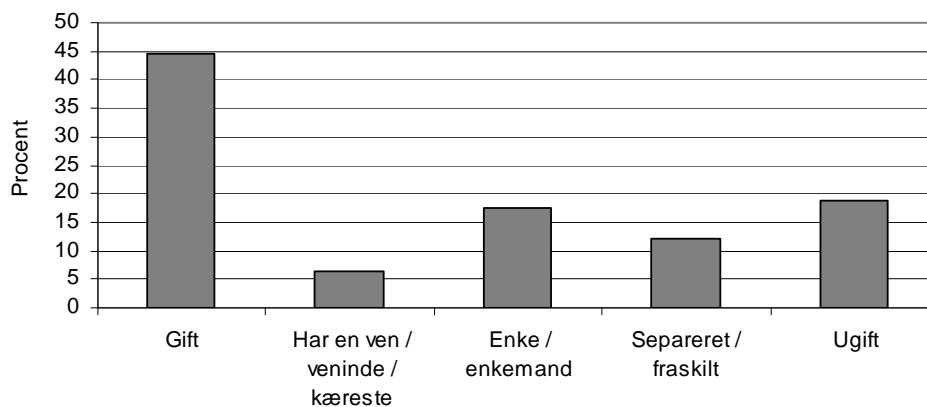
- hvor mange og hvilke personer der er i ens sociale netværk
- hvor hyppigt man har kontakt
- hvilken type relation der er tale om.

Målgruppens strukturelle netværk afdækkes gennem indberetninger på ægteskabelig status, bopligssituation og børn samt hvor ofte man mødes med hhv. venner/bekendte og familie¹⁶.

4.4.2 Civilstand og børn

Figuren nedenfor viser målgruppens ægteskabelige status.

Figur 7: Hvad er Deres ægteskabelige status? (n=317)

51 % af respondenterne angiver, at de er gift eller har en kæreste, ven eller veninde, mens 49 % enten er ugift, fraskilt, separeret eller enke/enkemand. Yderligere analyse viser, at der blandt disse 49 % angiver 19 %, at de er ugifte, dvs. aldrig har været gift. Idet der i den pågældende generation ikke er "tradition" for at leve sammen i parforhold uden at være gift, kan dette tal ses som en indikator på, at en relativt stor andel af målgruppen har levet (størstedelen af) deres liv alene uden partner¹⁷. Desuden er det en vigtig pointe, at selvom man er gift, kan man sagtens mangle et socialt netværk:

Mange mænd kan gå og kede sig derhjemme efter pensionering, selvom de har en kone, for konen er jo ikke hjemme, hun går jo til alt muligt (Frivillig medarbejder).

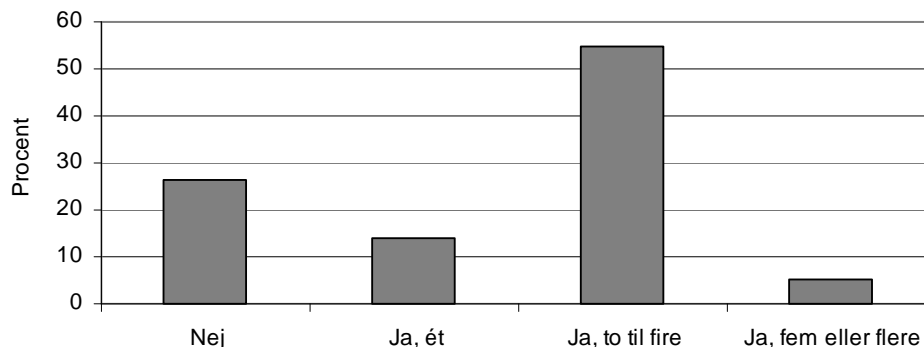
Denne problematik gør sig, som nævnt, især gældende for mændene, idet kvinder generelt set er bedre til at deltage i fritidsaktiviteter, fx pensionistklubber.

¹⁶ Spørgsmål angående hyppigheden af social kontakt til hhv. venner/bekendte samt familie stammer fra SUSY-undersøgelserne (Ekholm et al 2006). Disse er medtaget med henblik på at sammenligne deltagernes strukturelle netværk med den generelle ældrebefolknings strukturelle netværk.

¹⁷ Dette drejer sig om i alt 59 respondenter, hhv. 50 mænd og 9 kvinder

Nedenstående figur viser, hvor mange børn målgruppen har.

Figur 8: Har De børn? (n=315)

Godt en fjerdedel af respondenterne har ingen børn, mens de øvrige respondenter har ét eller flere børn. Til sammenligning bør nævnes, at det kun er omkring 10 % af befolkningen, der slet ikke har børn¹⁸. Dvs. at andelen uden børn blandt de ældre mennesker, der søger mod projekterne, er større end i befolkningen. Dette er interessant, idet dette aspekt netop har betydning for styrken af ens strukturelle netværk, og dermed om man er i risikogruppen for at blive ensom. Det er i denne sammenhæng bemærkelsesværdigt, at blandt de respondenter, der hverken er gift, har kæreste eller lignende, har 42 % ingen børn. Dvs. at der blandt deltagerne i projekterne er en mindre gruppe af respondenter¹⁹, der har et meget svagt netværk²⁰.

Denne udsatte gruppe af ældre risikerer således i højere grad end andre ældre at være eller at blive ufrivilligt ensomme, og de er derfor meget interessante i denne evaluering. Gruppen betegnes som "den udsatte ældregruppe" og vil i en del af de følgende analyser være særligt fremhævet.

4.4.3 Tilknytning til familien

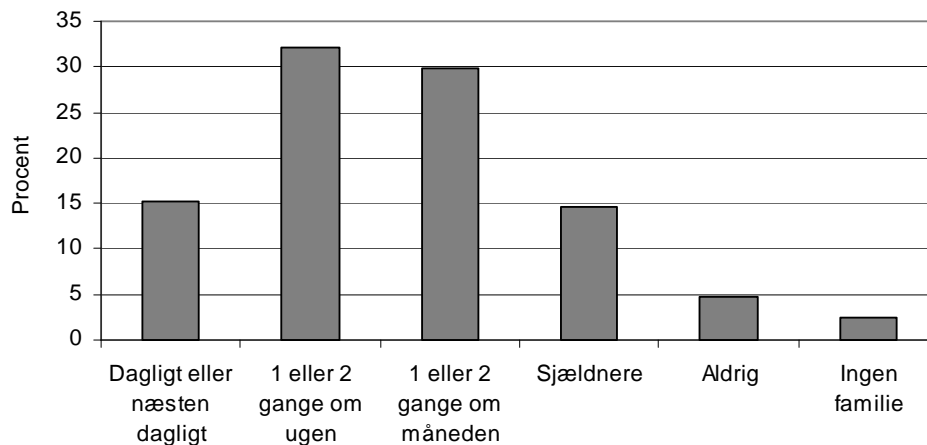
I dette afsnit ser vi på målgruppens tilknytning til deres familie²¹.

¹⁸ Tallet stammer fra Videnscenter på Ældreområdet's publikation "Portrætter af gamle ensomme – gør boligen en forskel?" side 20.

¹⁹ Dette drejer sig om i alt 64 personer.

²⁰ Denne vurdering bygger på teorien om, at et menneskes sociale relationer kan anskues som en dartske: Centrum i det sociale netværk udgøres af de personer, man bor sammen med og derfor har den hyppigste kontakt med. Dette er i de flestes tilfælde ægtefællen. I cirklen udenom er ens forældre og ikke-hjemmeboende børn placeret, og dernæst følger en ring med børnebørn og andre familiemedlemmer. Den yderste ring repræsenterer vennerne, hvilket dog ikke betyder, at disse tillægges mindre betydning, men blot, at vennerne kan man vælge til og fra, hvorimod familien altid vil eksistere, uanset om man ikke omgås den (Nielsen & Platz:2006).

²¹ Dette bygger på spørgsmålet "Hvor ofte træffer De familie?"; dvs. hvilke familierelationer, der ligger bag denne betegnelse, fremgår ikke direkte. Denne spørgsmålsformulering er inspireret af Ekholm et al. Se evt. fodnote 14 og 15.

Figur 9: Hvor ofte træffer De familie? (n=314)

For så vidt angår tilknytning til familien, angiver 15 %, at de ser deres familie dagligt eller næsten dagligt. 32 % ser familien 1-2 gange om ugen. 30 % ser familien 1-2 gange om måneden, mens 22 % angiver, at de enten ikke har familie eller ser denne sjældnere end en gang om måneden eller aldrig. Til sammenligning hermed ser den udsatte ældregruppe uden ægtefælle og børn deres familie noget sjældnere²²: 13 % ser familien dagligt eller næsten dagligt, og 13 % ser familien 1-2 gange ugentligt. 14 % ser familien 1-2 gange pr. måned, mens hele 60 % angiver, at de enten ikke har familie, eller at de ser denne sjældnere end månedligt eller aldrig. Ved at sammenligne disse tal med tilsvarende tal for befolkningen på 65 år eller derover bliver det tydeligt, at respondenterne, og især den udsatte ældregruppe, er mere udsatte på dette punkt, end den øvrige befolkning er. Således angiver kun 12 % af de ældre i befolkningen, at de ser deres familie sjældnere end på månedsbasis eller aldrig ser deres familie. Dvs. at størstedelen af deltagerne i ensomhedsprojekterne angiver, at de ser familien jævnligt. Dog er der over en femtedel, der har et meget svagt forhold til familien.

Desuden viser analysen, at andelen af ældre i den udsatte ældregruppe, der har et svagt familieforhold, er markant højere end både de øvrige respondenter og befolkningen, idet over halvdelen af denne gruppe har et meget svagt eller ikke-eksisterende forhold til familien.

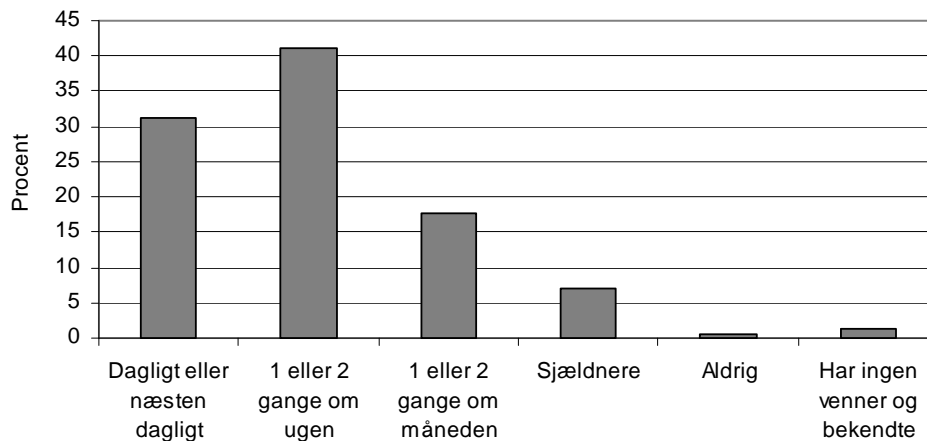
4.4.4 Tilknytning til venner og bekendte

Den nedenstående figur viser, hvor ofte målgruppen træffer venner og bekendte²³.

²² Dette skal selvfølgelig ses i lyset af, at de hverken har ægtefælle eller børn, og at familien derfor givetvis er meget lille. Men ikke desto mindre er dette interessant, idet familien udgør et centralt aspekt i forhold til individets strukturelle netværk.

²³ Hvilke relationer "venner og bekendte" nærmere bestemt dækker over, er ikke direkte defineret. Denne kategori omfatter derfor alle de relationer, som respondenterne selv karakteriserer som sådanne.

Figur 10: Hvor ofte træffer De venner og bekendte? (n=313)

Respondenterne træffer samlet set oftere deres venner og bekendte, end de træffer deres familie. Således angiver 72 %, at de mødes med vennerne enten på daglig eller ugentlig basis. 18 % mødes 1-2 gange om måneden. 9 % angiver, at de enten ikke har venner, eller at de sjældent eller aldrig mødes. Blandt den udsatte ældregruppe angiver 65 %, at de ser vennerne dagligt eller ugentligt, mens 14 % ser dem 1-2 gange om måneden. 19 % har ingen venner eller ser aldrig eller sjældent disse. Til sammenligning med den øvrige befolkning angiver 13 % af befolkningen på 65 år eller derover, at de sjældnere end månedligt eller aldrig træffer deres venner og bekendte. Dvs. den udsatte ældregruppe adskiller sig fra både det samlede billede af respondenterne og den øvrige befolkning, idet en større andel af førstnævnte har et meget svagt eller ikke-eksisterende forhold til venner og bekendte.

Andelen af respondenter, der sjældent ser deres venner og bekendte adskiller sig ikke markant fra den øvrige befolkning. Dog skiller den udsatte ældregruppe sig også i denne sammenhæng ud, idet en relativt stor andel heraf sjældent ser deres venner og bekendte.

Analysen af det strukturelle netværk viser således, at der er relativt stor variation i styrken af respondenternes strukturelle netværk. Samlet set adskiller respondenterne sig en anelse fra den øvrige befolkning, idet der i førstnævnte gruppe er en relativt stor andel, der hverken er gift eller har børn – den såkaldte udsatte ældregruppe, der ud fra netværksteori har en forhøjet risiko for at være eller blive ensomme og/eller isolerede. Andelen af respondenter, der sjældent ser deres familie, er ligeledes større end i den øvrige befolkning, og i denne sammenhæng skiller den udsatte ældregruppe sig markant ud. En projektleder påpeger i denne forbindelse vigtigheden i projektets eksistens:

Det her er familien for dem, der ikke har en familie (Projektleder).

Som det fremgår af ovenstående citat, kan projekterne spille en væsentlig rolle for brugernes strukturelle netværk, idet det kan være med til at "erstatte" ikke-eksisterende familierelationer.

4.4.5 Det funktionelle netværk

Den funktionelle dimension af netværksbegrebet omfatter de kvalitative aspekter af individets sociale relationer. Den beskriver, hvordan de sociale relationer fungerer, eksempelvis hvorvidt individet har mulighed for at hente social og emotionel støtte i dets netværk. Denne dimension afdækkes via indberetninger angående, hvorvidt respondenterne kan få hhv. psykisk og praktisk hjælp, når de har behov for enten at snakke om problemer eller brug for hjælp til at udføre praktiske opgaver fx i hjemmet. Desuden afdækkes det i den funktionelle dimension - hvorvidt samt hvor ofte den ældre hjælper venner eller familie med praktiske gøremål, fx børnepasning - som udgør et centralt aspekt i forhold til, om den ældre føler sig værdifuld, betydningsfuld og nyttig for andre mennesker. Det funktionelle netværk kan opdeles i to aspekter, hhv. det emotionelle og det instrumentelle plan.

4.4.6 Det emotionelle plan

Figuren nedenfor viser, hvor mange i målgruppen, der har familie og venner, som de kan tale med, hvis de har problemer.

Figur 11: Har De familiemedlemmer og/eller venner, som De kan tale med, hvis De har problemer? (n=313)

Der er i alt 69 %, der har to eller flere personer blandt familie og venner, som de kan tale med, hvis de har problemer, mens 16 % har én person, de kan tale med. 10 % har ingen at tale med om problemer. Blandt den udsatte ældregruppe har 42 % to eller flere personer, de kan tale med, og 18 % har kun én person. Endvidere angiver 27 %, at de ingen har at tale med om problemer.

Kun at have én person at tale med om problemer må karakteriseres som et meget skrøbeligt netværk, fx i tilfælde af, at denne ene person falder bort eller at kontakten mistes på anden vis. Det betyder, at 26 % af respondenterne har et skrøbeligt eller intet emotionelt netværk, mens andelen af de udsatte ældre, der har et meget skrøbeligt netværk, er 45 %.

Størstedelen af respondenterne, nemlig 74 %, angiver, at de inden for den seneste måned har hjulpet familie eller venner med praktiske gøremål. Den udsatte ældregruppe adskiller sig ikke markant fra dette, idet det samme er tilfældet for 71 % af disse. Imidlertid er der en forskel vedrørende, *hvilke* gøremål de har hjulpet med.

Det er interessant, idet det kan ses som en indikator på, hvilken type samt hvor stærke relationer respondenterne har til deres netværk. Eksempelvis har 45 %²⁴ af respondenterne inden for den seneste måned hjulpet med at passe husdyr eller haft børn på ferie eller lignende. Blandt den udsatte ældregruppe er billedet anderledes, idet kun 16 % har hjulpet med at passe husdyr eller taget sig af børn eller haft dem på ferie. At blive betroet at tage sig af andre menneskers børn eller passe husdyr kan anses som udtryk for en relativt stærk tillidsrelation, og at den udsatte ældregruppe ikke i så høj grad oplever dette, er med til at understrege denne gruppes svage netværk.

4.4.7 Det instrumentelle plan

Hvor det ovenstående handler om den emotionelle dimension, sættes der i det følgende fokus på de mere instrumentelle funktioner i netværket.

²⁴ Det skal pointeres, at tallene i denne analyse ikke summer til 100, idet flere respondenter har hjulpet med mere end én ting og derfor tæller med i flere af resultaterne.

Figur 12: Har De venner og/eller familie, der kan hjælpe Dem med praktiske ting? (n=312)

Der er i alt 61 %, der angiver, at de har to eller flere personer, der kan hjælpe dem med at klare praktiske ting i hjemmet, mens 21 % kun har én, og 14 % ingen har. Blandt den udsatte ældregruppe angiver 40 %, at de har to eller flere personer, der kan bistå dem med praktisk hjælp. 21 % har én, mens 37 % ingen har til at hjælpe dem.

Som beskrevet ovenfor må netværket betegnes som skrøbeligt, hvis man kun har én person, der kan hjælpe med at klare praktiske ting i hjemmet. Dvs. at andelen af respondenter, der har et skrøbeligt – eller intet – instrumentelt netværk er 35 %, mens dette er tilfældet for over halvdelen af den udsatte ældregruppe.

Analysen af det funktionelle netværk viser, at der er stor spredning i forhold til, hvor udsatte respondenterne objektivt set er. Det fremgår dog, at en fjerdedel af respondenterne har et skrøbeligt emotionelt netværk, mens en tredjedel har et skrøbeligt instrumentelt netværk. Tre fjerdedele har inden for den seneste måned hjulpet venner eller familie. Igen adskiller den udsatte ældregruppe sig fra det generelle billede, idet en større andel blandt denne har et skrøbeligt emotionelt og instrumentelt netværk. Desuden angiver størstedelen af respondenterne, at de oplever i en eller anden grad at være til nytte for deres nærmeste. Den udsatte ældregruppe adskiller sig ikke direkte fra de øvrige respondenter angående dette; imidlertid varierer typen af gøremål, de har hjulpet med. Den udsatte gruppe af ældre har ganske naturligt ikke mulighed for at hjælpe børn eller børnebørn, da gruppen netop er karakteriseret af ikke at have børn. At karakteren af gøremålene dermed er forskellig mellem den brede respondentgruppen og den udsatte ældregruppe kan indikere en kvalitativ forskel i oplevelsen af at være til nytte.

4.5 Ensomhed

Der findes ingen objektive mål for eller definitioner på, hvad ensomhed er, eller hvornår en person kan karakteriseres som ensom, idet det er en meget subjektiv følelse. *"Ensomhed kan karakteriseres som en varig tilstand af emotionel art, som opstår, når en person føler sig fremmedgjort over for, misforstået eller afvist af andre"*²⁵. Som tidligere nævnt er der ikke nødvendigvis sammenhæng mellem den objektive størrelse af den ældres netværk og den ældres oplevelse af at være ufrivilligt ensom. Derfor indgår respondenternes selvvaluerede følelse af ensomhed som et centralt spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen²⁶. Udgangspunktet for denne evaluering er en definition af ensomhed som en subjektiv følelse af at være ufrivilligt alene: *"Ensomhed er, når folk er uønsket alene: De er alene, selvom de egentlig helst vil være sammen med andre mennesker. Det er ikke tilstrækkeligt at være meget alene, man skal også savne nogen at være sammen med. Og det er ikke ligegyldigt, hvem det er. Ensomhed bunder i savnet af konkrete sociale relationer"*²⁷.

²⁵ Højlund 2006

²⁶ Denne indikator på ensomhed er tidligere blevet operationaliseret og brugt i en sundheds- og sygelighedsundersøgelse fra Statens Institut for Folkesundhed (Ekholm et al 2006).

²⁷ Nielsen og Platz 2006

Ensomhed er en følelse, der kan være omgærdet af tabu i samfundet. Derfor er det i de fleste projekter heller ikke noget, deltagerne taler åbent om. Imidlertid er ensomhedsproblematikken ikke af denne grund helt gemt bort, da deltagerne oplever den.

Ensomhed er ikke noget, man taler om. Ikke direkte. Men man fornemmer det, ud fra hvad de fortæller (Frivillig medarbejder).

Ovenstående citat er med til at pointere, at ensomhed er tabubelagt blandt respondenterne. At ensomhed er tabubelagt kan have en afgørende betydning for denne evaluering, idet det kan være vanskeligt at måle på en tabuiseret og negligeret problematik. Det skyldes for det første, at det kan være problematisk at tale åbent om ensomhed og erkende over for andre mennesker, at man rent faktisk er ensom. Men et andet – meget væsentligt – aspekt i denne sammenhæng er, at det kan være meget vanskeligt at erkende over for *sig selv*, at man er ensom.

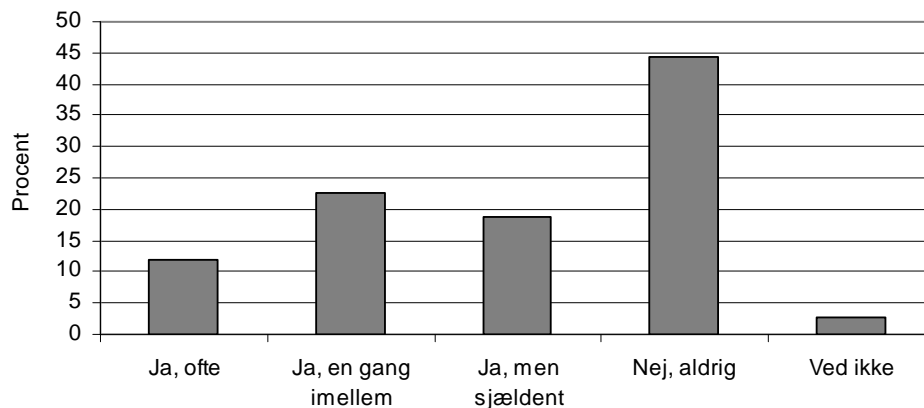
Desuden kan man diskutere, hvorvidt ensomhed er en følelse, der realistisk set kan reduceres ved at deltage i et projekt i en periode på et halvt år.

Med disse forbehold in mente har vi foretaget vurderinger af respondenternes ensomhedsfølelse baseret på deres egne subjektive vurderinger, da dette anses som den mest pålidelige kilde til denne sensitive information.

4.5.1 Selvvurderet ensomhed

Nedenstående figur viser, hvor ofte målgruppen føler sig alene, selvom de havde mest lyst til at være sammen med andre.

Figur 13: Sker det nogensinde, at De er alene, selv om De egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre? (n=311)

12 % af deltagerne er ofte alene, selvom de havde mest lyst til at være sammen med andre mennesker. 23 % angiver, at dette sker en gang i mellem, mens 19 % angiver, at det sker sjældent og 44 % angiver, at det aldrig sker. Dvs. at hovedparten af deltagerne ikke er underlagt denne problemstilling. Billedet er lidt anderledes blandt den udsatte ældregruppe: Her angiver hele 25 %, at de ofte er ufrivilligt alene, 30 % angiver, at dette sker en gang imellem, mens 13 % oplever det sjældent, og kun 28 % oplever aldrig dette. Det er interessant at sammenligne andelen af respondenter, der ofte er ufrivilligt alene med tal fra befolkningen. Blandt ældre i den øvrige befolkning angiver kun 5 %, at de ofte er alene, selvom de havde mest lyst til at være sammen med andre.

Således er der blandt deltagerne i projekterne en markant overrepræsentation i forhold til ufrivillig ensomhed, hvilket særligt gør sig gældende blandt de respondenter, der hverken har børn eller partner. I det følgende vil vi beskrive den typiske ensomme ældre, for hermed at tydeliggøre, hvilke karakteristika der gør sig gældende for denne gruppe.

4.6 Den typiske ensomme ældre

Den typiske ensomme ældre²⁸ er generelt set en 70-årig mand²⁹, der bor alene. De typiske ensomme ældre mand kan deles op i to forskellige ensomhedstyper, idet han enten er en ugift mand uden børn eller en enkemand med to eller flere børn. Vi har ligeledes identificeret den typiske ensomme ældre kvinde, idet kvinder udgør en femtedel af respondenterne. Den typiske ensomme ældre kvinde er en enke med børn.

Den ugifte ensomme ældre mand³⁰ uden børn er gennemsnitligt 63 år gammel. Han ser sin familie sjældnere end en gang om måneden eller aldrig. Der er ikke nogen tendens angående, hvor ofte han ser venner og bekendte, idet dette spænder fra daglig kontakt til, at han ser dem mindre end en gang om måneden. Han har mindst én person, som han kan tale med om personlige problemer, men han har ingen, der kan hjælpe ham med praktiske ting. Han betegner sit helbred som nogenlunde, og han er i nogen eller mindre grad begrænset af sit fysiske helbred, mens det psykiske helbred begrænser ham i nogen eller mindre grad. Han ser hverken positivt eller negativt på tilværelsen for tiden.

Den ensomme ældre enkemand³¹ med børn er gennemsnitligt 78 år gammel. Han ser sin familie mindst 1-2 gange om måneden, og venner og bekendte ser han mindst 1-2 gange om måneden. Han har mere end én person, som han kan tale med om personlige problemer samt én eller flere personer, der kan hjælpe ham med praktiske ting. Han vurderer sit helbred som nogenlunde og oplever i nogen eller mindre grad, at han er begrænset af sit fysiske helbred. Det psykiske helbred begrænser ham kun i mindre grad eller slet ikke. Han ser ret positivt på tilværelsen for tiden.

Den typiske ensomme ældre enke med børn³² er gennemsnitligt 72 år gammel. Hun ser sin familie 1-2 gange om måneden og sine venner og bekendte 1-2 gange om ugen. Hun har én person, som hun kan tale med om personlige problemer samt én person, der kan hjælpe hende med praktiske gøremål. Hun vurderer sit helbred som godt, men føler sig i nogen grad begrænset af sit fysiske helbred, hvorimod det psykiske helbred slet ikke eller kun i mindre grad giver problemer i dagligdagen. Der er ingen tendens angående hendes syn på tilværelsen, idet dette spænder fra at være meget positivt til at være hverken positivt eller negativt.

De tre typer af ensomme ældre adskiller sig rent aldersmæssigt, idet den ugifte mand er noget yngre end enkerne. Selvom den ugifte mand er den yngste af de tre typer, kan han karakteriseres som en anelse mere udsat end de to andre typer, hvilket gør sig gældende på flere punkter. Den ugifte ser sin familie sjældnere end enken og enkemanden³³. Selvom den ugifte mand har hverken kone eller børn og ser den øvrige familie sjældent, betyder dette ikke nødvendigvis, at han tilbringer mere tid med venner og bekendte. Alle tre ensomhedstyper har mindst én person, de kan tale med om problemer³⁴. Enken og enkemanden har begge mindst én person, der kan hjælpe dem med praktiske ting, mens den ugifte mand ingen har. Enken vurderer sit helbred som godt, men er i nogen grad plaget af fysiske helbredsgener i det daglige. De to typer af ensomme mænd vurderer begge helbredet som nogenlunde og oplever i nogen eller mindre grad at være plaget af det fysiske. Angående det psykiske helbred er den ugifte mand mere plaget end de to andre, idet han vurderer, at han i nogen eller mindre grad oplever gener, mens enkemanden kun i mindre grad eller slet ikke oplever problemer. Enken oplever slet ikke eller kun i mindre grad at være plaget af det psykiske helbred. Deltagernes helbredsmæssige situation kan have betydning for, hvor ofte de ældre kommer ud eller får besøg – og dermed også for deres deltagelse i de respektive projekter. Det er velkendt, at en persons vurdering af eget helbred er en

²⁸ Se nærmere beskrivelse i bilag 4

²⁹ Kønsfordelingen er den samme for det samlede antal respondenter som for de ensomme respondenter, hvilket indikerer, at ensomhed ikke er en kønsspecifik problematik.

³⁰ 65 % af de ugifte mænd kan karakteriseres som ensomme, idet de giver udtryk for at de ofte eller en gang imellem er alene, selvom de egentlig havde mere lyst til at være sammen med andre.

³¹ 44 % af enkerne kan karakteriseres som ensomme

³² 46,7 % af denne gruppe kan betegnes som ensomme.

³³ Dette hænger selvfølgelig sammen med, at han ikke har hverken kone eller børn.

³⁴ Denne person har i flere tilfælde vist sig at være netop lederen af det værested, som brugeren er tilknyttet.

særdeles god prædiktor på sygelighed og dødelighed³⁵. At de tre typer helbredsmæssigt minder om hinanden, er interessant set i lyset af den store aldersforskel.

Enkemanden har et ret positivt syn på tilværelsen, mens den ugifte mand ser hverken positivt eller negativt på tilværelsen. Der er ingen tendens angående enkens syn på tilværelsen.

Som det fremgår af de tre skitserede typer af ensomme ældre er et grundlæggende fællestræk, at de ingen partner har. Samlet set har næsten 80 % af de ensomme ældre i spørgeskemaundersøgelsen ingen partner. At have en partner spiller altså en afgørende rolle i forhold til at undgå ensomhed. Derfor er ældre uden partner meget udsat for ensomhed, uanset om disse aldrig har haft en partner, eller om partneren er død. Desuden fremgår det, at børn ikke har afgørende betydning for ensomhed, idet en stor del af de ensomme ældre har børn. Det indikerer således, at ensomhed ikke er en problematik forbeholdt en bestemt gruppe, men at den kan ramme pludseligt i forbindelse med eksempelvis ægtefællens død.

---

³⁵ Ekholm et al: SUSY-undersøgelsen 2005

5. PROJEKTERNES MÅLOPFYLDELSE

I dette afsnit vil det fremgå, hvorvidt de enkelte projekter har formået at efterleve de målsætninger, som projektlederne ved projektstart indberettede til Rambøll Management. Herunder ser vi på, om projekterne har gennemført de planlagte aktiviteter, om de har opnået det forventede deltagerantal, aldersfordelingen samt kønsfordelingen. Desuden fremgår det af projekternes bevillinger i projektperioden, om de er nyopstartet, samt hvorvidt projekterne fortsætter efter endt bevillingsperiode.

Denne målopfyldelsesevaluering foregår på projektniveau. Den influeres derfor ikke af, hvorvidt respondenterne i de enkelte projekter ligger inden for den intenderede målgruppe. Dette hænger sammen med, at den intenderede målgruppe er en målsætning på puljeniveau; ikke på projektniveau.

Denne målopfyldelsesevaluering er baseret på projektledernes egne indberetninger vedrørende projektgennemførelsen, hvorfor konklusionerne afhænger af projekternes *egne* subjektive vurderinger.

Som det fremgår af tabellen i bilag 3, varierer størrelsen på projekternes **bevillinger** meget. Fra 10.000 kr. til godt 1 million kr. Dette tal er imidlertid svært direkte at konkludere noget ud fra, idet to tredjedele af projekterne er medfinansieret af fx den pågældende kommune. Det er således ikke muligt at isolere effekten af projekterne udelukkende i relation til satspuljen.

Kun fem af de 15 oprettede projekter karakteriseres som selvstændige. De øvrige 10 projekter modtager således eksempelvis driftsstøtte fra den pågældende kommune eller er medfinansieret af det allerede etablerede netværk, som projektet er en del af³⁶.

Der er stor variation angående projekternes succes med at **rekruttere antallet af brugere** i overensstemmelse med indberetningerne. Fem af projekternes brugerantal er lavere end forventet, og tre ud af disse fem projekters brugerantal ligger desuden langt under forventet.

Tre af projekterne har formået at rekruttere det eksakt forventede antal af brugere, mens seks af projekterne har rekrutteret et brugerantal langt over det forventede. Et projekt har angivet det forventede brugerantal i antal besøg i værestedet på månedsbasis, hvilket er opnået over forventning.

10 ud af de 15 projekter har ligeledes **valgt at inkorporere kvinder**, selvom puljen primært har til hensigt at støtte projekter for mænd. Hvorvidt kvinderne inkluderes i projekterne eller ej, er i mange tilfælde et velovervejede aspekt. At inkludere kvinderne er en bevidst handling, idet det vurderes, at det er nødvendigt med kvinder for at tiltrække mændene, samt at det vil være naturligt at udelukke kvinder; både pga. den sociale dynamik, men også idet mange kvinder kan have stor gavn af tilbuddet, hvorfor projektet ikke vil ekskludere disse.

Det skal ikke være kun for mænd, det går aldrig, de er så svære at få ud af deres hus! Min mand ville aldrig være kommet af sted alene, kun fordi jeg fik ham slæbt med (Frivillig medarbejder).

Omvendt argumenteres der i de projekter, hvor kvinder ikke er inkluderet, for, at dette er et positivt aspekt, idet misforståelser i relation til flirten undgås, samt at kvinderne ellers ville ødelægge dynamikken mellem mændene, og at kvinderne let kommer til at overtage styringen og kontrollen med det hele.

Mænd har et behov for at være sammen alene af og til. I vores gruppe er der udviklet sig et helt sprog. Det er let at være i, der er ingen barrierer, der bremser, in-

³⁶ For uddybelse af projekternes finansiering, se bilag 3

gen formalitet. Tonen er meget mere ligefrem (Bruger).

Som det fremgår af ovenstående, antages henholdsvis inklusion og eksklusion af kvinderne således at spille en afgørende rolle i forskellige projekter. Der er dog ikke enighed angående, hvilken strategi der er at foretrække.

Kun fem af projekterne har, ifølge deres egne vurderinger, **gennemført aktiviteterne i fuld-stændig overensstemmelse med deres indberetninger**. Yderligere otte af projekterne vurderer, at de har formået at gennemføre aktiviteterne, dog med mindre ændringer, der anses som irrelevante i forhold til de oprindelige indberetninger. Kun to projekter vurderer selv, at det ikke har gennemført de forventede aktiviteter.

Ifølge projekternes egne indberetninger angående forløbet vurderer otte af projekterne, at det er lykkedes for dem at **opnå de målsætninger**, der er opstillet i indberetningsskemaet. Derudover vurderer fem af projekterne, at de kun delvist har formået at opnå målsætningerne, dvs. der er visse mindre variationer i forhold til indberetningsskemaet. To af projekterne vurderer selv, at de ikke har nået målsætningerne, hvilket uddybes i et særskilt afsnit nedenfor.

Hovedparten af projekterne er allerede etableret eller er del af et etableret netværk ved projektstart; kun 2 er nyopstartet. Samtlige projekter fortsætter således også efter projektperiodens ophør. Flere af projekterne skærer dog ned på fx antallet af aktiviteter eller er nødsaget til at fyre lønnede medhjælpere mv., mens andre har indført brugerbetaling.

5.1 Erfaringer i forhold til manglende målopfyldelse

Projektlederne angiver, at den primære barriere i forhold til opnåelse af de planlagte aktiviteter og målsætninger er manglende rekruttering af brugere; enten til de enkelte aktiviteter i projektet eller overordnet set for hele projektet. Derudover har der i flere tilfælde ikke været tilslutning til en planlagt aktivitet, hvorfor det har været nødvendigt at nedlægge eller revidere denne, således at den stemmer bedre overens med brugernes behov og ønsker. At rekrutteringsproblemet har været den afgørende faktor, der har spillet ind i forhold til manglende gennemførelse af projektet, understreges i følgende afsnit, der viser, hvordan et helt projekt er fejlslået netop pga. manglende brugertilslutning. Det understreger blot den allerede kendte problematik omkring rekruttering mv. af denne specifikke målgruppe. Denne problematik uddybes i kapitel 7.

Ét projekt har foretaget store ændringer i forhold til de oprindelige indberetninger. Projektlederen tilskriver dette, at rekruttering til projektet har været vanskeligere, end han havde forventet. Det til trods for, at han fik både positiv presseomtale og positive tilkendegivelser fra lokalsamfundet allerede i planlægningsfasen. At projektet alligevel har haft vanskeligt ved at rekruttere de ensomme ældre mænd indikerer således blot, hvor vanskeligt det ofte er at råbe denne gruppe op. Ligeledes kan andre faktorer spille ind, fx at projektet, som et af de få i denne evaluering, er nyopstartet, eller at projektlederen havde overvurderet rekrutteringsgrundlaget. Projektet har således ikke – eller kun i begrænset omfang – gennemført de planlagte aktiviteter, idet aktiviteterne i projektet afhænger af en relativt høj brugertilslutning. Det er således ikke lykkedes projektet at opnå de intenderede aktiviteter, målsætninger eller brugertilslutning.

Et andet projekt har ligeledes, ifølge egne indberetninger, ikke opnået de intenderede målsætninger og aktiviteter. Projektlederen i dette projekt vurderer altså, at projektets gennemførelse ikke er foregået som planlagt, hvorfor dette er konklusionen på målopfyldelsesevalueringen for dette projekt.

6. VURDERING AF PROJEKTERNES EFFEKT

Vurderingen af projekternes effekt foretages på puljeniveau. Hensigten hermed er at vurdere, hvorvidt projekterne i projektperioden har formået at reducere ensomhed blandt deltagerne. Der knytter sig imidlertid visse problematikker til måling af ensomhed. En dimension omhandler manglende selverkendelse og selvforståelse, som kan betyde, at man ikke angiver, at man er ensom. En anden dimension er, at et ensomt og isoleret individ måske ikke er bevidst omkring, at det kan være anderledes, hvorfor det ikke selv vurderer sig som ensom. En tredje dimension er, at ensomhed formentlig er en elementær følelse, der ligger meget dybt, hvorfor det kan være vanskeligt at reducere denne følelse i løbet af en kort projektperiode. Rambøll Management vurderer derfor, at det er relevant at se på deltagernes strukturelle netværk i relation til projektet og hvorvidt dette styrkes i løbet af projektperioden, om end man dog skal være opmærksom på - som det er berørt tidligere i rapporten - at der ikke nødvendigvis er sammenhæng mellem den ældres netværk og den ældres oplevelse af at være ensom.

Som allerede nævnt i målgruppebeskrivelsen kan et individs netværk alt andet lige udgøre en indikator i forhold til, hvorvidt et individ kan karakteriseres som værende i risikogruppen for at blive ensom. Derudover kan udvidelse af ens strukturelle netværk være en nødvendig mellemregning i forhold til med tiden at opnå reduceret ensomhed.

6.1 Effektvurdering

Evalueringen sigter mod at vurdere effekten af de enkelte projekter i relation til at mindske ensomheden blandt ældre. Det centrale evalueringsspørgsmål er her, hvor stor en andel af deltagerne, der gennem deltagelse i projektet, er blevet mindre ensomme.

Effektvurderingen er designet som en før- og eftermåling. Førmålingen er foretaget i starten af projektføreløbet, mens eftermålingen foretages efter, at deltageren har været i projektet 5-10 måneder. Hensigten med dette design er at kunne følge, hvorvidt den enkelte bruger i løbet af projektføreløbet gennemgår en positiv udvikling.

Effektvurderingen tager udgangspunkt i to dimensioner, henholdsvis ensomhed og netværk. Idet vi har spurgt de samme ældre før og efter projektet, er det muligt at identificere de ældre, som er blevet henholdsvis mindre ensomme og har fået et større netværk. Nedenstående tabel illustrerer, hvordan vi konkret danner indikatorerne for, hvor mange der er mindre ensomme og har fået et større netværk.

Tabel 2: Indikatorer for mindre ensom og bedre netværk

Indikator	Bygger på spørgsmål i spørgeskema	Før- og efter vurdering
Mindre ensom	Spørgsmål 15: Sker det nogensinde, at De er alene, selv om De egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre? 1) Ja, ofte 2) Ja, en gang i mellem 3) Ja, men sjældent 4) Aldrig 5) Ved ikke	<i>Mindre ensom:</i> Svaret i eftermålingen er "højere" end i førmålingen. Eks: Man svarer 4) Aldrig, efter projektet og 2) ja, en gang i mellem, før projektet. "Ved ikke" udgår.
Større netværk	Spørgsmål 23: Har De personlige/venskabelige relationer til andre i tilbudet/aktiviteten/kurset? 1) Ja, mange 2) Ja, to til fire personer 3) Ja, én person 4) Nej, ingen 5) Ved ikke Spørgsmål 24: Kendte De nogen af de andre fra tilbudet/aktiviteten/kurset, inden De startede? 1) Ja, mange 2) Ja, to til fire personer 3) Ja, én person 4) Nej, ingen 5) Ved ikke	<i>Større netværk:</i> Svaret i spørgsmål 23 er "mindre" end i spørgsmål 24. Eks: Man svarer 1) Ja, mange i spørgsmål 23 og 3) Ja, én person i spørgsmål 24. "Ved ikke" udgår Besvarelser fra eftermålingen benyttes.

Det er værd at være opmærksom på, at netværk her kun refererer til det netværk, der er etableret i projektet til andre deltagere.

Nedenstående tabel opsummerer andelen af deltagerne i de enkelte projekter, der er blevet henholdsvis mindre ensomme og har fået et større netværk. Tabellen er opdelt på projekttype³⁷, og kolonnen længst til højre viser andelen, der enten er blevet mindre ensomme eller har fået et større netværk. Projekterne er sorteret efter denne variabel, således at det projekt, der har den højeste andel deltagere, der er blevet mindre ensomme/har fået et større netværk, vises øverst.

Kun projekter, hvor vi har modtaget spørgeskemaer fra mere end 2 deltagere i før- og eftermålingen, indgår. Inden for disse projekter har 41 % af deltagerne medvirket i spørgeskemaundersøgelsen³⁸.

³⁷ Det skal i denne sammenhæng pointeres, at flere af projekterne kan karakteriseres som mere end én projekttype. I disse tilfælde har Rambøll Management vurderet, hvilken projekttype, der anses som den primære i projektet.

³⁸ Svarprocenten er opgjort på baggrund af totale deltagerantal oplyst af projekterne selv

Tabel 3: Effektivurdering. Andel respondenter, der er mindre ensomme / har større netværk

	Antal respondenter	Mindre ensom (%)	Større netværk (%)	Enten mindre ensom eller større netværk (%)
Væresteder				
Værested 1	31	52 %	61 %	79 %
Værested 2	8	25 %	33 %	60 %
Værested 3	12	17 %	45 %	55 %
Holdaktiviteter				
Holdaktivitet 1	9	22 %	89 %	89 %
Holdaktivitet 2	6	17 %	25 %	50 %
Holdaktivitet 3	9	11 %	43 %	43 %
Holdaktivitet 4	22	9 %	0 %	10 %
Besøgstjenester				
Besøgstjeneste 1	9	33 %	13 %	50 %
Gennemsnit	13	28 %	37 %	53 %
Totalt antal	112	112	102	99

Hovedparten af projekterne har opnået en positiv forbedring for over halvdelen af deres respondenter på enten ensomheds- eller netværksdimensionen (kolonnen længst til højre). To af projekterne har opnået en forbedring for 8 ud af 10 respondenter, mens det for de fleste projekters vedkommende er omkring halvdelen af respondenterne, der er blevet mindre ensomme eller har fået et bedre netværk.

Holdaktivitet 1 er det projekt, der har den bedste effekt i forhold til enten at reducere ensomhed eller styrke netværk. Det er imidlertid vanskeligt at konkludere noget omkring årsagen hertil, idet data omkring projektet begrænser sig til indberetningsskemaet og dermed hverken er dybdegående eller detaljeret.

Hvad angår specifik ensomhed, ser man, at hovedparten af projekterne generelt har forbedret situationen for ca. 20-30 % af respondenterne. Derimod er projekternes betydning for netværk noget mere varierede. For nogle projekter er det en del over halvdelen, der har fået et større netværk. For andre er det kun omkring 10-20 %, som har lært flere at kende.

Som det fremgår af tabellen, er der ikke en entydig sammenhæng mellem andelen, der er blevet mindre ensom, og andelen, der har fået et større netværk, i et givet projekt. Således har eksempelvis 89 % af respondenterne fra holdaktivitet 1 fået et større netværk, mens kun 22 % er blevet mindre ensomme. Det antyder, at et øget netværk ikke nødvendigvis betyder lavere ensomhed.

For at undersøge relationen mellem netværk og ensomhed nærmere, vises i det nedenstående en krydstabel på individniveau for de to indikatorer. Tabellen viser, hvor stor en andel, der er blevet mindre ensomme blandt dem, som henholdsvis har fået et større netværk, og blandt dem, der ikke har fået et større netværk.

Tabel 4: Netværk og ensomhed

	Ikke mindre ensom	Mindre ensom	I alt	Antal
Har ikke fået et større netværk	77 %	23 %	100 %	61
Har fået et større netværk	66 %	34 %	100 %	38

P=0,22 ved et chi-test

Blandt dem, der har fået et større netværk, er der 34 %, som er blevet mindre ensomme. Omvendt er der også 66 %, som ikke er blevet mindre ensomme. Et større netværk er dermed ikke ensbetydende med, at man er blevet mindre ensom. På tilsvarende vis viser en yderligere analyse, at det kun er halvdelen af dem, der er blevet mindre ensomme, der har fået et større netværk. Ændringer i netværk og ændringer i ensomhed hænger altså ikke systematisk sammen.

6.2 Efficiensanalyse

En efficiensanalyse handler om forholdet mellem de opnåede effekter og de ressourcer, der er brugt hertil. Det skal pointeres, at kun en fjerdedel af de projekter, der indgår i efficiensanalysen, kan karakteriseres som selvstændige; dvs. udelukkende finansieret af midlerne fra sats-puljen. Størstedelen af projekterne modtager således økonomisk støtte fra andre instanser, hvilket giver anledning til en stor fejlkilde i efficiensanalysen. Se evt. bilag 3.

Vi foretager en simpel efficiensanalyse, hvor vi estimerer det enkelte projekts omkostning i forbindelse med at gøre en ældre borger mindre ensom. Jo lavere omkostning pr. person, jo mere efficient er projektet.

Konkret tager vi udgangspunkt i en stikprøve af brugerne fra hvert projekt, som er blevet interviewet før og efter projektet om deres ensomhed som beskrevet ovenfor. Den centrale effektvariabel, som vil måler omkostningerne i forhold til, er, hvorvidt man er blevet mindre ensom mellem før- og eftermålingen. Nedenstående tabel opsummerer skridtene i analysen.

Tabel 5: Skridtene i efficiensanalysen

Skridt	Indhold	Bemærkninger
1	Andelen, der er blevet mindre ensomme, estimeres på baggrund af en stikprøve af deltagere fra hvert projekt	Stikprøverne er generelt små (8-31 personer), hvilket giver en statistisk usikkerhed.
2	Et bud på det totale antal personer, der er blevet mindre ensomme efter det enkelte projekt, fås ved at gange andelen fra skridt 1 med det totale deltagerantal	Det totale deltagerantal er oplyst af projektet selv. Nogle projekter angiver ca. tal, eksempelvis "20-30". Vi benytter her det midterste tal. For andre projekter angives deltagerantallet med gengangere eller med lignende forbehold. Vi foretager her en vurdering af det samlede unikke antal deltagere ¹ .
3	Omkostning pr. ældre, der er blevet mindre ensom, estimeres som bevillingen divideret med det totale antal ældre, der er blevet mindre ensom fra skridt 2.	Det må antages, at projektbevillingen er lig den omkostning, der går til arbejdet med de ældre.
4	For at belyse usikkerheden i analysen udregner vi et 90 % konfidensinterval for andelen under skridt 1. Dernæst tager vi hhv. den øvre og den nedre andel fra intervallet og ganger med det totale deltagerantal (skridt 2), for herefter at dividere bevillingen med det totale antal ældre, der er blevet mindre ensomme (skridt 3). Derved får vi hhv. et nedre og et øvre bud på omkostningen pr. ensom ældre, der er blevet mindre ensom.	Konfidensintervallet udtrykker kun den statistiske usikkerhed knyttet til andelen under skridt 1. Usikkerheden relateret til det totale deltagerantal (skridt 2) eller andre usikkerheder indgår ikke i heri.

¹ Holdaktivitet 4 angiver at have 150 deltagere, hvor 50 kun har deltaget få gange. Her vurderes det totale deltagerantal til 100.

Det skal fremhæves, at der til denne fremgangsmåde må knyttes en række forbehold. Udover bemærkningerne i tabellen kan man ydermere diskutere, i hvilken grad der for enkelte projekter

er visse administrationsomkostninger, som deles med en større basisorganisation. Endeligt kan man naturligvis diskutere, hvorvidt de kvalitative ændringer i ensomhed mellem projekterne reelt er sammenlignelige. Altså om den dannede kvantitative indikator indfanger den reelle ændring i ensomhed.

Nedenstående tabel viser resultaterne fra analysen. Projekterne er rangordnet, så det projekt, der inden for hver projekttype billigst modvirker ensomhed, står øverst. Søjlen længst til højre indeholder et konfidensinterval, der udtrykker den usikkerhed, der må knyttes til udgiften pr. deltager. For værested 2 ser man eksempelvis, at omkostningen pr. deltager kan ligge et sted mellem 5.000 og 71.000 kr. Som det fremgår, er konfidensintervallerne meget brede, hvilket skyldes, at stikprøverne af deltagere generelt er små (8-31 personer).

Tabel 6: Udgiften pr. deltager, der er blevet mindre ensom

	Udgift pr. deltager, der er blevet mindre ensom (kr. pr. person)	Konfidensintervaller (kr. pr. person)
Holdaktiviteter		
Holdaktivitet 2	2.000	800-10.000
Holdaktivitet 4	25.000	12.000-220.000
Holdaktivitet 1	29.000	14.000-290.000
Holdaktivitet 3	103.000	40.000-285.000
Væresteder		
Værested 2	10.000	5.000-70.000
Værested 1	30.000	25.000-40.000
Værested 3	57.000	28.000-195.000
Besøgstjenester		
Besøgstjeneste 1	26.000	14.000-115.000
Gennemsnit	25.000	20.000-33.000

Tabellen viser, at der er en tendens til, at det er de helt billige projekter, der er de mest effektive. Tabellen viser samtidigt meget tydeligt, at en sådan beregning er forbundet med en stor usikkerhed³⁹. Hvis man ønsker større præcision i estimatet på omkostningen pr. deltager, der er blevet mindre ensom, så kræves der en større stikprøve. Hertil er nogle af projekterne dog for små.

Efficiensanalyse kun for de ofte/engang imellem ensomme

Efficiensanalysen foretages optimalt set udelukkende for respondenter, der ved projektstart angiver, at de ofte eller en gang imellem er ensomme, selvom de havde mere lyst til at være sammen med andre. Problematisk er det i denne forbindelse, at datagrundlaget er meget småt, hvorfor ovenstående analyse inkluderer samtlige respondenter. I dette afsnit begrænses analysen til udelukkende at fokusere på de ældre, der ved den første måling angav, at de enten ofte eller en gang imellem er ensomme. Formålet er at se på projekternes målopfyldelse for de mest ensomme.

Nedenstående tabel viser, hvor mange deltagere pr. projekt, der er til rådighed for denne analyse. For at understrege udvalget er det ligeledes angivet, at 100 % af deltagerne i de enkelte projekter er ensomme ofte eller en gang imellem, netop fordi det kun er dem, der er udvalgt her.

³⁹ Ud over den allerede nævnte store usikkerhed, der skyldes at størstedelen af projekterne er medfinansieret af andre instanser. Se bilag evt. 3.

Tabel 7: Antal ensomme ældre i de enkelte projekter

	Antal deltagere i survey, der ofte/engang imellem er ensomme
Holdaktiviteter	
Holdaktivitet 1	8
Holdaktivitet 2	1
Holdaktivitet 3	7
Holdaktivitet 4	5
Holdaktivitet 5	2
Holdaktivitet 6	19
Holdaktivitet 7	Ingen
Holdaktivitet 8	3
Holdaktivitet 9	3
Holdaktivitet 10	4
Holdaktivitet 11	5
Væresteder	
Værested 1	23
Værested 2	10
Værested 3	11
Besøgstjenester	
Besøgstjeneste 1	6
Total	107

Nedenstående tabel viser effektiviteten for projekterne. Kun projekter, hvor vi har modtaget spørgeskemaer fra mere end 2 deltagere i før- og eftermålingen, indgår. Projekterne er rangeret, så det projekt der har den største andel deltagere, der er blevet mindre ensomme, er øverst.

Tabel 8: Effektivitet. Andel ensomme ældre, der er blevet mindre ensomme

	Antal ensomme	Mindre ensomme (%)
Holdaktiviteter		
Holdaktivitet 1	3	67 %
Holdaktivitet 4	4	50 %
Holdaktivitet 3	4	25 %
Væresteder		
Værested 1	20	70 %
Værested 2	3	67 %
Værested 3	10	10 %
Besøgstjenester		
Besøgstjeneste 1	5	60 %
Total	52	50 %

Nedenstående tabel viser udgiften ved at gøre en ensom ældre mindre ensom. Som det fremgår af tabellen, udgår det projekt, der i den forrige analyse havde den laveste udgift pr. ældre med

reduceret ensomhed (holdaktivitet 2). Det skyldes, at projektet blot havde én enkelt deltager i kategorien ofte/engang imellem ensom.

Tabel 9: Udgift pr. ensom ældre, der er blevet mindre ensom⁴⁰

	Udgift pr. ensom ældre, der er blevet mindre ensom (kr. pr. person)	Konfidensintervaller (kr. pr. person)
Holdaktiviteter		
Holdaktivitet 1	20.000	14.000-61.000
Holdaktivitet 4	21000	12.000-118.000
Holdaktivitet 3	91.000	37.000-283.000
Væresteder		
Værested 2	7.000	5.000-21.000
Værested 1	33.000	27.000-44.000
Værested 3	115.000	45.000-195.000
Besøgstjenester		
Besøgstjeneste 1	26.000	16.000-64.000
Alle projekter	31.000	26.000-41.000

6.3 Kvalitativ vurdering af effekterne

Som det fremgår af analysen hidtil, er der visse barrierer i forbindelse med projekternes arbejde for at reducere ensomhed. Desuden varierer deres succes meget mellem projekterne. Som tidligere nævnt er der dog store usikkerheder ved at foretage objektive målinger af en meget subjektiv og sensitiv følelse. Endvidere kan man diskutere, hvorvidt det er muligt at reducere ensomhed i løbet af en projektperiode på 5-10 måneder.

I forbindelse med casebesøgene hos de seks udvalgte projekter fremgik det tydeligt, at projekterne i høj grad har en positiv effekt for brugerne, om end denne ikke direkte kan aflæses som en ensomhedsreduktion. Dette afsnit har således til formål at nuancere konklusionerne fra de kvantitative analyser ved at inddrage kvalitative betragtninger omkring projekternes effekt for brugerne. Hermed søger vi at indfange de subjektive effekter, der ikke nødvendigvis indfanges af den kvantitative objektive analyse. Yderligere vil vi i det følgende differentiere mellem tre projekttyper for herigennem at søge en forklaring på de effekt-forskelle, der er mellem projekterne.

Generelt set beretter brugerne om, at de får meget ud af at komme i projekterne. Dog er der ingen, der direkte fortæller, at de selv er ensomme, hvilket formentlig hænger sammen med, at ensomhed er et tabubelagt emne i samfundet. Ensomhed er en følelse, der er vanskelig at inkorporere som selvforståelse; dvs. det er primært *andre* end én selv, der er underlagt ensomhed! Men som det fremgår af dette afsnit, behøver man ikke at opfatte sig selv som ensom for at opleve en positiv og livsbekræftende effekt af at komme i projektet.

6.4 Differentiering mellem projekttyper

Som det fremgår af ovenstående, er der store variationer mellem projekternes succes med at gøre de ældre mindre ensomme eller styrke deres netværk. Det er i denne sammenhæng relevant at differentiere mellem de tre projekttyper, henholdsvis besøgstjenester, væresteder og holdaktiviteter, idet der således kan ses en tendens til, at væresteder⁴¹ bidrager med den største effekt i forhold til enten at gøre de ældre mindre ensomme eller styrke deres netværk.

⁴⁰ Der er visse metodiske usikkerheder forbundet med resultaterne i denne tabel. For det første er datagrundlaget meget småt, hvilket giver anledning til statistiske usikkerheder. For det andet kan man diskutere, i hvilken grad der for enkelte projekter er visse administrationsomkostninger, der deles med en større basisorganisation. For det tredje kan man diskutere hvorvidt de kvalitative ændringer i ensomhed mellem projekterne reelt er sammenlignelige, dvs. om den kvalitative indikator indfanger den reelle ændring i ensomhed.

⁴¹ Samtlige tre væresteder i effektanalysen ligger i toppen af skalaen hvad angår effekt i forhold til enten at reducere ensomhed eller styrke netværk (Værested 1, Værested 2 og Værested 3). Dog ligger Holdaktivitet 1 øverst på listen.

Hensigten med dette afsnit er at identificere de bagvedliggende faktorer, der kan have betydning for forskellen i effekt. Således vil vi i dette afsnit karakterisere, hvilken type af brugere der tiltrækkes af henholdsvis besøgstjenester, væresteder og holdaktiviteter, samt hvilke effekter projekterne har for hver type af brugere.

6.4.1 Besøgstjenester

En projektleder for en af besøgstjenesterne beskriver brugerne af besøgstjenesten som en meget ressourcsvgag gruppe, der ofte har et svagt eller ikke-eksisterende forhold til venner og familie, og som derfor er meget afhængige af den sociale kontakt, de får gennem besøgstjenesten:

Typisk for brugerne er, at de ikke har besøg af andre end hjemmeplejen og evt. et familiemedlem. Mændene har typisk ikke noget godt eller tæt forhold til deres familie, og de får derfor ikke den sociale kontakt, de behøver. Mændene har et meget lille netværk og er meget isolerede. De har ikke ressourcer til selv at gå på værested eller lignende (Projektleder).

At have en besøgsven giver, ifølge projektlederen, de ældre mennesker selvtillid: Dét, at der er andre mennesker, der interesserer sig for dem, kan måske være med til at forebygge selvmordstanker hos den ældre. Besøgsmodtagerne har simpelthen en bedre dag, den dag deres besøgsven kommer.

Nedenstående citat beskriver, hvordan en besøgsmodtager, ifølge besøgsvennen, er livet op igen pga. besøgene:

Det er en menneskelig berigelse at se, hvordan min besøgsven lavede op på grund af besøgene (Frivillig besøgsven).

En bruger af besøgstjenesten fortæller, at han sætter pris på kontakten til besøgsvennen og giver i denne sammenhæng indirekte udtryk for, at han er blevet mindre ensom:

Jeg syntes, at jeg var for meget ensom, før jeg fik en besøgsven. Det er trods alt begrænset, hvor mange der kommer rendende her. Men jeg er også glad, når de går igen. Jeg kører hurtigere træt nu (Besøgsmodtager).

Det er imidlertid ikke udelukkende besøgsmodtagerne, der oplever en positiv effekt af besøgsordningen. Ligeledes de mere (fysisk) ressourcestærke, der kommer på besøg, får noget ud af den sociale kontakt, hvilket kan karakteriseres som forebyggende i forhold til ensomhed:

Det giver jo lidt begge veje, så er jeg fri for at sidde derhjemme og kigge, når jeg er derude (Frivillig medarbejder).

Ovenstående viser, at besøgstjenester henvender sig til meget ressourcsvgage mennesker og ligeledes formår at spille en afgørende rolle i brugernes tilværelse, idet de herigennem får en uvurderlig social kontakt til omverdenen.

6.4.2 Væresteder

Brugere af væresteder kan betegnes som en anelse mindre ressourcsvgage end besøgsmodtagere, ikke mindst rent fysisk, idet de dog formår at bevæge sig ud af deres hjem og hen på værestedet. Ifølge en projektleder for et værested er brugerne af værestedet dog generelt set meget ressourcsvgage:

Mange har massive sociale problemer, andre har psykiatriske lidelser, sklerose, kræft eller alkoholproblemer. Langt de fleste er på overførselsindkomster af den ene eller den anden art. De har ingen partner og ingen eller ringe kontakt til deres fami-

lie (Projektleder).

Et værested kan spille en afgørende rolle i brugernes liv og have en meget positiv virkning på brugerne. Som tidligere nævnt sammenligner projektlederen af et værested brugernes relation til stedet som en familie, idet mange af dem ikke har anden familie. Brugere har et stort tilhørsforhold til stedet – selvom det er ganske uforpligtende at komme i cafeen, så ringer de fx og fortæller projektlederen, hvis de ikke kommer derned en dag. Værestedet udgør for mange af brugernes vedkommende det faste ankerpunkt og den trygge base i livet, som de ikke finder andre steder. Brugere får skabt et netværk i området og de sætter stor pris på at hilse og sludre med hinanden, når de mødes i byen. Brugere holder meget af at komme ned på værestedet og snakke og lære andre at kende. En af brugerne beskriver værestedets positive effekter:

Man får mere selvværd. Ellers går jeg og spekulerer på en masse... Så kan jeg komme herved og få andet at tænke på! (Bruger).

Dvs. det giver brugerne utroligt meget at komme på et værested, og værestedet er for manges vedkommende det faste holdepunkt i dagligdagen.

Væresteder adskiller sig, som nævnt, fra de to øvrige projekttyper, idet de ofte er åbne alle hverdage. Brugere kan komme dagligt eller næsten dagligt i værestedet, hvilket betyder, at der ofte skabes et stort tilhørsforhold til stedet, og det bliver en central del af deres dagligdag, der udspiller sig i relation hertil.

6.4.3 Holdaktiviteter

Deltagerne i holdaktiviteterne kan karakteriseres som den mest ressourcestærke gruppe af de tre, hvilket imidlertid er relativt i denne sammenhæng og altså ikke er ensbetydende med, at gruppen er meget ressourcestærk, eller at arbejde med ensomhed er irrelevant. Projektlederen for en holdaktivitet karakteriserer brugerne således:

Brugere er en ret blandet gruppe – nogle er ensomme, mens andre ikke anser sig selv som værende ensomme, men dog profiterer af at komme i projektet. Langt de fleste af deltagerne har en kone (Projektleder).

Holdaktiviteterne tiltrækker mere ressourcestærke brugere, end det er tilfældet for både besøgstjenester og væresteder. Dog er der interne forskelle mellem holdaktiviteterne. Hvor nogle projekter er med til at reducere ensomhed, er andre primært af forebyggende og netværksstyrkende karakter.

Som nævnt betyder det, at man har en ægtefælle, ikke, at man ikke kan være ensom eller have behov for at foretage sig noget socialt, der ikke inkluderer konen. At opbygge et netværk kan ligeledes være med til at forebygge, at man i tilfælde af fx konens død bliver ensom og isoleret.

Projektet er jo for ensomme mænd. Vi har i hvert fald fået nogen af dem med, men for mig betyder det meget at lave noget uden min kone, som jeg kan komme hjem og fortælle om (Bruger).

En af brugerne fortæller om sin ven, hvis deltagelse i projektet har hjulpet ham med at komme sig over sin kone:

Per, min ven, han er gået ned med flaget, efter han mistede sin kone – han havde virkelig brug for noget støtte. Han hjælper nu til med bankospillet hernede, det er ren terapi for ham. Og det er godt, at han spiser hos mig, ellers fik han nok ikke ret meget at spise (Bruger)

Senere i interviewet angiver den samme bruger denne relation, der er skabt i projektet, som den direkte årsag til, at hverken hun eller hendes ven længere er ensomme:

Jeg var så heldig, at jeg blev ven med en fra maleaktiviteten. Han spurgte mig, om ikke jeg ville med hjem til ham og se hans billeder... Vi besøger hinanden nu. Jeg var ensom, han var ensom, og nu spiser vi aftensmad sammen hver dag. Og så ser vi også fjernsyn sammen bagefter, før han kører hjem. Så nu er vi ikke ensomme (Bruger).

Andre projekter er mere forebyggende og netværksstyrkende end egentligt ensomhedsreducerende, hvilket eksempelvis er tilfældet med madholdet. Det betyder imidlertid ikke, at effekten af projekterne skal underkendes. Selvom det måske ikke for størstedelen af brugernes vedkommende er ensomheden, der får de ældre mænd til at melde sig til madholdet, så giver de udtryk for, at de har fået nogle sociale bekendtskaber med sig, som betyder utroligt meget for dem. På det nævnte madhold er der tydeligvis et stærkt sammentømret fællesskab, hvilket har betydet en afgørende forskel for en 73-årig mand, der for nylig mistede sin kone. De andre mænd på madholdet gør en stor indsats for at prøve at få ham op igen. De bekymrer sig om, hvordan det går med ham og ringer til ham. De sørger desuden for ikke at spise op til madaftenerne, så han kan få rester med hjem til en dag eller to. Denne enkemand fortæller i fokusgruppen, at han tilmeldte sig madholdet for at komme i gang igen efter konens død, og at han gennem projektet har fået venner, samt at hans deltagelse på madholdet har den konkrete effekt på ham, at han i hvert fald den dag kommer i bad og får tøj på.

Dette eksempel er endvidere med til at understrege den pointe, at hvis ens strukturelle netværk afhænger af én person, må det betegnes som meget skrøbeligt, og det er i sådanne situationer, hvor ægtefællen dør, at det er meget væsentligt, at der er et netværk, der kan holde den efterladte oppe.

Som det fremgår af dette afsnit har holdaktiviteterne således en gavnlig effekt på brugerne, hvad enten denne direkte er med til at reducere ensomhed eller snarere kan betegnes som forebyggende og netværksstyrkende.

6.4.4 Opsummering

Besøgstjenester retter sig mod meget ressourcsevage brugere, væresteder mod brugere med lidt flere ressourcer, mens holdaktiviteter retter sig imod relativt ressourcestærke brugere. Denne opdeling afspejler først og fremmest en kvalitativ forskel mellem, hvilke brugere der tiltrækkes, og dermed også en forskel vedrørende hvilke effekter det har for de pågældende brugere. Fælles for samtlige brugere er imidlertid, at de kommer i projekterne, fordi de oplever en positiv effekt heraf, hvad enten denne direkte er med til at reducere ensomhed eller snarere fungerer som forebyggelse af ensomhed gennem opbygning af netværk.

De kvantitative analyser indikerer en tendens til, at væresteder har en større effekt i forhold til at reducere ensomhed eller styrke netværk, end det er tilfældet for de to andre projekttyper. Set i lyset af ovenstående karakteristik af de tre projekttyper kan denne forskel i effekt forklares ud fra værestedernes "evne" til at skabe inklusion og tilhørsforhold ved, at væresteder ofte er åbne alle hverdage. Dette giver brugerne mulighed for at knytte sig meget til disse steder og især til de mennesker, der kommer der.

6.5 Andre forskelle mellem projekterne

Den differentiering mellem projekterne, der fremgår mest tydeligt, er differentieringen i relation til projekttype. Dog kan andre forskelle sandsynligvis spille ind på forskelle vedrørende effekt. Nedenfor er beskrevet en række faktorer, der kan spille ind på effekt-forskelle. Disse faktorer går dog på tværs af projektyper.

- Mens nogle projekter har været etableret i årevis, er andre projekter nystartede. Sidstnævnte giver formentlig anledning til begyndervanskeligheder, som allerede etablerede projekter ikke på samme måde lider under.
- Ligeledes er nogle projekter varetaget af professionelle projektledere, der har erfaring og eventuelt uddannelse i at arbejde med dette felt, mens andre projekter styres mere på amatørbasis. Styrken ved de professionelle projektledere er, at de ofte har en specifik faglighed, der eksempelvis kan betyde, at de har bedre forudsætninger for at rekruttere den rigtige målgruppe. En anden fordel kan være, at professionelle projektledere har mere erfaring med styring af projekter og medarbejdere.
- Nogle projekter samarbejder endvidere med eksterne samarbejdspartnere; fx i forbindelse med rekrutteringen.
- Nogle projekter kører med brugerbetaling, mens andre projekter er gratis for brugerne.
- Samtlige projekter har tilknyttet frivillige medarbejdere. Hvor meget ansvar mv., der tillægges disse medarbejdere, er dog forskelligt. I nogle projekter har de frivillige medarbejdere meget ansvar og står eksempelvis selv for at få en holdaktivitet til at køre rundt uden megen indblanding fra projektlederen. I andre projekter er der ikke nogen egentlig forskel mellem, hvilke funktioner der udfyldes af henholdsvis brugere og frivillige.
- Som det fremgår af rekrutteringsafsnittet nedenfor, er der store variationer i relation til, hvordan projekterne rekrutterer de ensomme ældre, og ligeledes til, hvor stor succes de har hermed.

7. OM REKRUTTERING AF ENSOMME ÆLDRE

Som det er fremgået af de ovenstående afsnit, har det været en særlig udfordring for projekterne at tiltrække ensomme ældre til deres projekter. Derfor behandles rekrutteringsproblematikken særskilt i dette kapitel.

Det irriterer mig, når jeg ser folk gå rundt med deres hund udenfor og nysgerrigt kigger ind i stedet for at lade hunden blive hjemme og bare komme indenfor. Det irriterer mig sgu! (Projektleder).

Der er en forholdsvis stor spredning mellem de enkelte projekter, hvilket fremgår af målgruppebeskrivelsen. Således er andelen af ensomme ældre i nogle projekter meget høj, mens den i andre projekter er meget lav. I dette afsnit vil vi således belyse, hvilke rekrutteringsmetoder de enkelte projekter har anvendt, for herigennem at afgøre, hvorvidt dette kan have indflydelse på andelen af ældre, der rekrutteres til de forskellige projekter.

Projekternes rekrutteringsmetoder er overordnet set meget ensartede. Samtlige projekter har således primært søgt at tiltrække de ensomme ældre gennem annoncering i lokale medier samt ved at opfordre de ældre, der allerede er deltagere, til at hive venner og bekendte med i projektet. Derfor er det ikke umiddelbart meningsfuldt at analysere, hvilke rekrutteringsmetoder der er mest effektive på overordnet plan.

Vi har således valgt at angribe problemstillingen omvendt og dermed indledningsvis se på, hvilke projekter der skiller sig ud – positivt som negativt – i forhold til andelen af ensomme ældre i projektet, for derefter at søge metodemæssige forklaringer på, hvorfor netop det pågældende projekt har haft rekrutteringsmæssig succes eller mangel på samme i forhold til den intenderede målgruppe.

7.1 De ressourcestærke ældre

To projekter, henholdsvis holdaktivitet 2 og holdaktivitet 6, skiller sig ud fra de andre projekter, idet kun henholdsvis 7 % og 17 % af respondenterne ved projektstart kan karakteriseres som ensomme. Dette hænger givetvis sammen med, at begge projekter foregår inden for rammerne af allerede etablerede foreninger, hvorved rekrutteringen til disse to projekter er lukket for andre end foreningens medlemmer. Ældre, der er medlem af de pågældende foreninger, er, af flere årsager, givetvis ikke blandt de allermest ressource svage ældre.

For det først er det en økonomisk omkostning at være medlem, og for det andet skal man kunne se en mening i foreningens arbejde samt eventuelt have interesse i at deltage i de aktiviteter, som foreningen tilbyder medlemmerne. Dvs. foreningen tiltrækker højst sandsynligt ældre, der besidder visse ressourcer, hvormed rekrutteringsgrundlaget til projekter i denne forenings regi er en mindre gruppe af ældre, der er privilegeret på visse områder. En af projektlederne påpeger selv denne problematik, idet hun beskriver brugerne som: "en gruppe, der er lidt privilegerede på mange områder". Hun påpeger dog i forlængelse heraf, at brugerne ikke desto mindre får meget ud af at deltage i projekterne:

Det er mere forebyggende for de ældre. – Åbne op for at dem, der deltager, vil deltage i flere af foreningens aktiviteter, idet barrieren er brudt. De knytter bånd og møder hinanden (Projektleder).

Til trods for, at rekrutteringsgrundlaget for projekterne i denne forenings regi er baseret på relativt ressourcestærke ældre og dermed ikke direkte forebygger ensomhed, kan projekterne have en vigtig funktion i forhold til at forebygge ensomhed ved at styrke de ældres netværk.

7.2 De resourcesvage ældre

I den anden ende af skalaen ligger værested 3, der i høj grad formår at rekruttere de ensomme ældre, idet hele 85 % af respondenterne ved projektstart angiver, at de ofte eller en gang imellem er alene, selvom de havde mere lyst til at være sammen med andre. Værestedet rekrutterer via annoncering i lokalavisen samt mund-til-mund-metoden. Projektlederen mener imidlertid ikke, at projektets annoncering udadtil har været tilfredsstillende og påpeger i denne sammenhæng de rekrutteringsmæssige fordele, projektet har, idet det ligger i et lille lokalsamfund:

Mange af de frivillige, fx flexjobberen i køkkenet, kommer meget blandt de, der har brug for det [at deltage i projektet] og kan ad den vej være med til at trække dem med op. Det er vigtigt, at der er lokale i flexjob her, for vi [projektlederne] bor her jo ikke selv. Det er meget de frivillige, der hjælper til med at få dem herover.

Det er det med at få lavet brochurer... det koster jo også! Men vores fordel er, at det er et lille sted, så alle kender det. Selvom vi ikke har fået lavet en folder til lægen, så ved han, at vi eksisterer og henviser folk herop (Projektleder).

Desuden er en væsentlig faktor i forhold til rekruttering, at værestedets projektleder er socialrådgiver og dermed kan hjælpe brugerne med diverse problematikker i forhold til deres førtidspension mv. Dette er dog ikke noget, projektet direkte har annonceret med, men det er blevet beskrevet i diverse artikler om projektet og har dermed rygtedes i området.

Værested 1 har, ligesom værested 3, haft succes med at nå ud til de ensomme ældre, idet andelen af ældre, der ved projektstart gav udtryk for at være ensomme, er 66 %. Projektet, der retter sig mod personer med kronisk sygdom, har annonceret direkte, hvor de potentielle brugere er. Dvs. at de har opsat plakater på de infektionsmedicinske afdelinger, hvor mange potentielle brugere jævnlige kommer. Desuden har projektlederen informeret sygeplejersker på afdelingerne om projektet. To af værestedets medarbejdere har været på besøg på afdelingerne, og derudover har de haft bannerreklamer på relevante internetsider.

7.3 Opsøgende arbejde

Det er desuden interessant at fremhæve tre projekter, der har suppleret de mest brugte rekrutteringsmetoder med en mere direkte metode i form af opsøgende arbejde. Disse har opnået gode resultater i forhold til rekruttering af de ensomme ældre. Dette omhandler projekterne besøgstjeneste 1, holdaktivitet 5⁴² samt holdaktivitet 10, hvor andelen af ensomme ældre ved projektstart er henholdsvis 55 %, 67 % og 50 %.

Besøgstjeneste 1 har som en rekrutteringsstrategi taget initiativ til samarbejde med den kommunale hjemmepleje, idet netop hjemmeplejen er den instans, der har kontakt til mange af de allermest ensomme ældre, der er fysiske begrænsede og derfor isolerede i hjemmet. Derudover samarbejder projektet med sygehuset, idet det har afholdt en udstilling på sygehuset og efterfølgende etableret et samarbejde med sygeplejersker omkring uddeling af foldere.

Holdaktivitet 5 har ligeledes udviklet kreative rekrutteringsmetoder, idet projektet samarbejder med forebyggerne i Sundhedsforvaltningen. Projektet har desuden lavet en PR-kampagne blandt samtlige praktiserende læger i området. Endelig har projektet foretaget opsøgende arbejde gennem bestyrelser mv. i større ældreboligområder. En gruppe af ældre mænd har desuden været konsulteret løbende i forbindelse med udformningen af en folder om tilbuddet. Alt PR-arbejde er særligt udformet til mænd.

Holdaktivitet 10 har foretaget opsøgende arbejde og uddeling af postkort i et boligområde, hvor ensomme mænd er en kendt gruppe, for herigennem at søge at fremme interessen for projektet.

7.4 Opsummering

Som det fremgår af ovenstående analyse, er der, udover de almene rekrutteringsmetoder, som annoncering i lokale medier samt opfordring til, at brugerne trækker venner og bekendte med,

⁴² Der kun er tre spørgeskemabesvarelser fra dette projekt.

en række projekter, der skiller sig ud positivt som negativt vedrørende andelen af ensomme ældre, der rekrutteres til projekterne. De to projekter i foreningsmæssig regi skiller sig ud, idet andelen af ensomme ældre her er meget lav, hvilket formentlig skyldes, at foreningerne har et andet rekrutteringsgrundlag end de øvrige projekter. Derudover skiller 5 projekter sig positivt ud, hvilket kan forklares enten ved kontekstuelle faktorer i et lille lokalsamfund, hvor alle kender alle, ved meget direkte at annoncere efter brugerne på steder, hvor de færdes, eller ved at anvende direkte opsøgende arbejde som rekrutteringsstrategi. I boksen på næste side har vi samlet de væsentligste erfaringer i forhold til rekruttering af denne målgruppe.

7.5 Erfaringer i forhold til rekruttering

Evalueringen peger på, at det er nødvendigt at anvende meget direkte rekrutteringsmetoder for at nå ud til de ensomme ældre. Dette kan med fordel gøres ved at inkludere de ældres netværk som et led i denne direkte rekrutteringsstrategi. I den følgende box skitseres tre forskellige typer opsøgende arbejde, udført af hhv.:

- Professionelle netværk
- Familie (primært børnene)
- Venner og andet netværk.

Opsøgende arbejde

- Professionelt netværk

Der findes i evalueringen eksempler på, at projekter har etableret et velfungerende rekrutteringsmæssigt samarbejde med fx den kommunale hjemmepleje mv. Denne metode er meget brugbar i forhold til at rekruttere netop de allermost udsatte ældre og bør derfor udbredes.

Hjemmeplejen har dog kun kontakt til en mindre del af de ensomme ældre, der modtager hjemmehjælp, hvorfor denne metode ikke kan stå alene. Metoden kan med fordel suppleres med andre netværk, således at ikke blot professionelle, men ligeledes netværk i form af familie og venner inkluderes som led i rekrutteringen. Et mere systematisk og målrettet rekrutteringsmæssigt samarbejde med hhv. familie og venner/netværk er tilsyneladende endnu ikke afprøvet, men må formodes at kunne bidrage til indsatsen.

- Familie (primært børn)

Næsten to ud af tre af de ensomme ældre har børn, og størstedelen af denne gruppe angiver, at de ser deres familie mellem 1-2 gange enten om ugen og 1-2 gange om måneden. Dette kan anvendes som en indgangsvinkel til at få kontakt til de ensomme ældre. Konkrete tiltag for at inddrage familien/børnene kan være, at der for det første skabes opmærksomhed omkring emnet blandt ensomme ældres børn. Dette kan eksempelvis gøres gennem en landsdækkende kampagne målrettet de ensomme ældres børn. For det andet kan der udarbejdes en hjemmeside, der indeholder kontaktoplysninger og links til samtlige projekter, der på landsplan retter sig imod ensomme ældre. Hermed kan familien/børnene danne sig et overblik over, hvilke tilbud der eksisterer i et givent lokalområde.

- Venner og andet netværk

Gruppen af ensomme ældre, der hverken modtager hjemmehjælp mv. eller har børn er det mere vanskelig at rekruttere. Selvom der er tale om en gruppe af ensomme ældre, har størstedelen en eller anden form for netværk, der i denne sammenhæng er nødvendig at inddrage for at skabe kontakt til denne gruppe. Fremgangsmåden her er vanskeligere, men det handler først og fremmest om at nedbryde tabuiseringen omkring ensomhed og gøre det mere legalt at tale åbent om emnet og ad denne vej åbne op for muligheden i at tiltrække flere ensomme ældre med i projekterne.

8. REFERENCER

- Ekholm, Ola; Kjøller, Mette; Davidsen, Michael, Hesse, Ulrik; Eriksen, Louise; Christensen, Anne Illemann og Grønbæk, Morten 2005: *Sundhed og sygelighed i Danmark 2005 & udviklingen siden 1987*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Højlund 2006: *Ensom i ental eller flertal*
- <http://www.aeldreviden.dk/fagomraader/boforhold/konference.ensomme.kbh/powerpoints/holger.pdf>
- Koch-Nielsen, Inger; Henriksen, Lars Skov; Fridberg, Torben & Rosdahl, David 2005: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. Socialforskningsinstituttet 2005
- Olsen, Henning 2005: *Alderdommens aktive kvinder og mænd*
http://www.sfi.dk/graphics/SFI/Pdf/Arbejdsrapporter/Arbejdsrapporter/2005_05_AP_alderdommens_aktive.pdf. Set d. 23/2 2009.
- Nielsen, Eva Bonde & Platz, Merete 2006: *Portrætter af ensomme ældre – gør boligen en forskel?* Videnscenter på Ældreområdet.
- Sundhedsstyrelsen 2008: *Dødsårsagsregisteret 2002-2006*
http://www.sst.dk/publ/tidsskrifter/nyetal/pdf/2008/10_08.pdf
- SUSY-databasen: <http://susy2.si-folkesundhed.dk/susy.aspx>

9. BILAG

9.1 Bilag 1: Om evalueringsdesignet

I dette afsnit præsenteres det design og de metoder, der anvendes i evalueringen. Evalueringen består af følgende delelementer:

- Målopfyldelsesevaluering
- Effektevaluering
- Casestudier.

Målopfyldelsesevalueringen

Målopfyldelsesevalueringen afdækker, i hvilken grad de 15 projekter opnår de opstillede mål og gennemfører de planlagte aktiviteter. Projekterne blev i januar 2008 bedt om at supplere deres projektansøgning ved mere konkret at angive deres målsætninger, aktiviteter og succeskriterier samt det forventede deltagerantal i aktiviteterne. Projekterne er igen ved projektafslutningen blevet bedt om at angive, hvorvidt de intenderede aktiviteter, målsætninger samt antal deltagere er realiseret.

Det skal understreges, at målopfyldelsesevalueringen tager udgangspunkt i projekternes *egne* indberetninger angående succesen af deres gennemførelse. Rambøll Managements rolle i denne forbindelse er således primært at videreformidle projekternes egne vurderinger, dvs. *ikke* at foretage eksterne vurderinger heraf.

Effektevalueringen

Effektevalueringen afdækker i hvilken grad puljens intenderede effekter er realiseret, og om der er nået uintenderede effekter af indsatsen. Dette gøres dels kvantitativt, gennem en spørgeskemaundersøgelse blandt deltagerne og dels kvalitativt gennem casestudier.

Spørgeskemaundersøgelsen

I den kvantitative del af effektmålingen måles det, hvorvidt de ældre gennem projektdeltagelse har udvidet deres sociale netværk og oplever en mindre grad af ufrivillig ensomhed. Målingen af graden af ensomhed er foretaget som en før- og eftermåling. Data er indsamlet ved hjælp af et kort spørgeskema, som projektmedarbejdere i de enkelte projekter har uddelt samt eventuelt hjulpet de ældre med at udfylde. Det samme spørgeskema er blevet udsendt til projekterne i alt tre gange, hvormed det er muligt at analysere på en eventuel effekt i forbindelse med deltagelse i projektet.

Rambøll Management har på et opstartsmøde rustet projektmedarbejderne til at foretage denne måling. Efter hver indberetning har Rambøll Management desuden foretaget en kvalitetssikring af det indberettede data.

Der er således foretaget en afdækning af graden af ufrivillig ensomhed for hvert individ, der har deltaget i et projekt, og som har besvaret mindst to ud af de tre spørgeskemaer. Ud over spørgeskemaer med de ældre har vi desuden foretaget casestudier hos udvalgte projekter.

Casestudierne

Der er foretaget casebesøg hos 6 udvalgte projekter med borgerrettet indsats. Caseprojekterne er udvalgt med henblik på at opnå variation i forhold til følgende kriterier:

- Tilgang: eksempelvis besøgstjeneste/idræt/værested/aktiviteter/faste hold.
- Køn: hvorvidt projektet henvender sig til mænd eller til begge køn.
- Geografisk spredning: beliggenheden af projektet i hhv. land eller by.
- Grad af etablering: hvorvidt projektet er nyopstartet, et nyt projekt inden for etablerede rammer eller allerede etableret.
- Perspektiver: er projektet udelukkende borgerrettet, eller indeholder projektet ligeledes et udviklingsperspektiv.

Formålet med casebesøgene er overordnet at undersøge, hvordan forskelligartede projekter konkret har grebet problemstillingen om ufrivillig ensomhed an, og hvordan både frivillige og brugere vurderer projekternes tilgange og effekt. På denne måde belyses forskelle mellem projekterne, hvilket kan bidrage til at forklare eventuelle forskelle i effekt. Desuden at få indblik i hvorvidt projekterne eksplicit eller kun implicit forholder sig til ensomhedsproblematikken.

Casebesøgene strækker sig over en hel dag og består af interview med projektleder, frivillige projektmedarbejdere og deltagere. Disse aktiviteter beskrives i det følgende:

- *Interview med projektleder:*

Der er gennemført et personligt interview med den daglige leder af projektet. Formålet med interviewet er at få et dybere indblik i de tanker, der ligger bag projektet og få en vurdering af projektets gennemførelse, de effekter der er opnået og hvilke faktorer, der i den forbindelse har været afgørende for projektets succes/manglende succes.

- *Fokusgrupper med frivillige projektmedarbejdere*

Der er afholdt en fokusgruppe med en 2-6 projektmedarbejdere i projektet. Fokusgruppemøder er velegnet som metode til at få en gruppe af personer til at beskrive – og argumentere for – deres synspunkter og vurderinger i forhold til et på forhånd udvalgt tema.

De overordnede formål med fokusgruppemøderne er således at belyse, hvordan man konkret arbejder med de ensomme ældre samt at få indblik i hvilke drivkræfter og barrierer, der har påvirket projektarbejdet og opnåelsen af de ønskede effekter.

De forskellige medarbejders synspunkter udfordres og udvikles af dialogen på mødet – og derved bidrager fokusgruppeinterview med flere og andre perspektiver end traditionelle personlige interview. Desuden at få indblik i deres motiver for at være frivillige. I enkelte tilfælde har projektlederen ligeledes været til stede under fokusgruppeinterviewet.

- *Interview med ældre deltagere i projekterne*

For hvert projekt er gennemført interview med 3-6 brugere. Disse interview er foregået forskelligt, idet de er tilpasset de konkrete forhold, eksempelvis fysiske begrænsninger. Nogle interview er blevet afholdt som kvalitative interview i brugernes egne hjem, mens andre kvalitative interview er afholdt i projektets lokaler. Størstedelen af interviewene er foregået som fokusgrupper.

Uanset metoden er hensigten med kvalitative interview og fokusgrupper den samme, nemlig at få brugernes perspektiv på indsatsen. Brugerinterviewene kan bidrage til at belyse, hvilke forventninger brugerne har til projektet, og om disse forventninger er blevet indfriet. Interviewene kan samtidig bidrage med viden om hvilke effekter, der er opnået for den enkelte ældre og hvilke forhold og faktorer, der har haft størst betydning for effekt.

9.2 Bilag 2: Om evalueringens metode

Der knytter sig visse metodiske problematikker til evalueringen af frivillige tilbud til ufrivilligt ensomme ældre, særligt i relation til det datamateriale, som evalueringen bygger på. Desuden er der en problematik vedrørende målingen af respondenternes følelse af ensomhed. Nedenfor vil dette blive uddybet.

Ca. en tredjedel af respondenterne i datagrundlaget kan karakteriseres som ufrivilligt ensomme ved projektstart. Dette er problematisk, idet to tredjedele af respondenterne derfor ikke er en del af puljens intenderede målgruppe. Størstedelen af respondenterne er således ikke relevante at inkludere i den følgende effektevaluering, idet de ikke er en del af den intenderede målgruppe og givetvis vil betyde et misvisende resultat.

Endvidere har kun ca. en tredjedel af de respondenter, der har medvirket ved den første besvarelse af spørgeskemaer, på et senere tidspunkt medvirket i endnu en spørgeskemabesvarelse.

Datagrundlaget i relation til målopfyldelsesevalueringen

Målopfyldelsesevalueringen foregår på projektniveau. Den er foretaget således, at projektlederne hver især ved projektstart har angivet hvilke aktiviteter, der er planlagt i forbindelse med projektet, hvilke målsætninger, der arbejdes mod at opnå samt hvor mange brugere, der forventes at udgøre projektet. Ved projektets afslutning er projekterne således blevet konfronteret med deres tidligere indberetninger og er blevet bedt om at beskrive samt vurdere hvorvidt projektet reelt set har formået at leve op til dette.

Målopfyldelsesevalueringen er således funderet i projekternes egne subjektive indberetninger angående deres egen succes eller mangel på samme. Rambøll Management har således ikke været med til at foretage disse vurderinger eller kvalitetssikre disse.

Yderligere skal bemærkes, at ambitionsniveauet angående projekternes intentioner omkring antallet af deltagere, aktiviteter og målsætninger varierer meget både kvalitativt og kvantitativt mellem projekterne.

Således har mange af projekterne, udover kortsigtede og direkte målbare målsætninger, angivet langsigtede og/eller abstrakte målsætninger. Det er imidlertid ikke muligt at evaluere på disse abstrakte/langsigtede målsætninger inden for projektperioden, hvorfor Rambøll Management har valgt udelukkende at inkorporere projekternes subjektive vurderinger i forhold til de kortsigtede målsætninger og således udelade de langsigtede målsætninger af nærværende analyse.

Datagrundlaget i relation til effektevalueringen

Effektevalueringen foregår på puljeniveau. Denne evaluering har til hensigt at belyse, hvorvidt deltagelse i projekterne har en effekt for deltagerne, hvilket betyder, at denne del af analysen udelukkende omfatter respondenter, der har besvaret minimum to spørgeskemaer. Således indgår kun 115 respondenter (ud af de i alt 320, der har besvaret den første runde af spørgeskemaer) i denne analyse, hvilket giver anledning til statistiske usikkerheder i relation til visse analyser.

Datagrundlaget i relation til effizienzanalysen

Effizienzanalysen har til formål, at klargøre, hvilke projekter, der er mest effektive, dvs. for færrest økonomiske ressourcer reducerer ensomhed hos brugerne. Der knytter sig imidlertid mange statistiske usikkerheder hertil. Effizienzanalysen er foretaget på to grupper, dvs. der er foretaget en for samtlige respondenter og en for den mindre andel af respondenter, der stammer overens med puljens intenderede målgruppe.

Effizienzanalysen bygger i høj grad på statistisk usikre estimeringer af tal: For det første er antallet af brugere i hvert enkelt projekt angivet i indberetningsskemaet med en margin, hvilket giver en usikkerhed. Antallet af ældre, der i hvert projekt er blevet mindre ensom i projektperioden er estimeret ud fra dette usikre tal. Desuden er der, som det fremgår af nedenstående afsnit, usikkerheder vedrørende projekternes bevillinger, hvilket gør det problematisk at konkludere noget direkte på effizienzanalysen. Effizienzanalysen er desuden foretaget med et konfidensinterval på 90 %.

9.3 Bilag 3: Projekternes finansiering

Det er væsentligt at skelne mellem hvorvidt projekterne er selvstændige, dvs. ikke har modtaget anden bevilling end den fra sats-puljen eller om de er medfinansieret af andre instanser. Projekternes bevilling i projektperioden er et aspekt, der indgår i både målopfyldelsesevalueringen og i effizienzanalysen. Især i relation til sidstnævnte er det væsentligt at pointere de metodiske problematikker, der knytter sig hertil.

For størstedelen af projekterne er det ikke muligt at isolere effekten af bevillingerne fra sats-puljen, idet kun 5 projekter er selvstændige. De øvrige 10 projekter modtager således anden støtte, eksempelvis driftsstøtte fra den pågældende kommune. Desuden er dette yderligere problematisk i forbindelse med projekter, der allerede er etableret og i forbindelse med denne bevilling har oprettet nye aktiviteter i projektets regi. I sådanne tilfælde er det vanskeligt at vurdere, hvilke aspekter i projektet, der har betydet at fx ensomhed er reduceret, dvs. om det er aktiviteter finansieret af sats-puljen eller om det er aktiviteter, der er finansieret af andre instanser.

9.4 Bilag 4: "Den typiske ensomme ældre"

Afsnittet om den typiske ensomme ældre bygger på besvarelser fra den del af respondenterne, der har angivet, at de enten ofte eller en gang imellem er alene, selvom de hellere ville være sammen med andre. Dette omfatter i alt 107 respondenter, hvilket udgør ca. en tredjedel af det samlede antal respondenter i spørgeskemaundersøgelsens første indsamlingsrunde.

Køn og alder

Gennemsnitsalderen for den ensomme ældre er 70 år. 79 % af de ensomme ældre er mænd, mens kun 21 % er kvinder (n=107).

Bolig

76 % bor alene, 19 % med partner, 2 % med andre, 1 % bor i plejebolig eller lignende mens 3 % bor i bofællesskab (n=107).

Helbred

- **Selvvurderet helbred**

5 % af de ensomme ældre vurderer deres helbred som virkelig godt, 33 % vurderer det som godt, 47 % mener, at det er nogenlunde, mens 10 % vurderer, at det er dårligt og 5 % som meget dårligt (n=107).

- **Fysiske helbredsmæssige gener**

6 % er i meget høj grad begrænset af deres fysiske helbred, 9 % er i høj grad, 36 % angiver, at de i nogen grad er begrænset, 29 % oplever i mindre grad dette, mens 19 % slet ikke er begrænset (n=107).

- **Psykiske helbredsmæssige gener**

2 % af de ensomme ældre er i meget høj grad begrænset af deres psykiske helbred, 9 % er i høj grad begrænset, 17 % oplever dette i nogen grad, 30 % i mindre grad og 36 % oplever slet ikke dette (n=106).

Syn på tilværelsen

14 % ser meget positivt syn på tilværelsen, 51 % ret positivt, 24 % ser hverken positivt eller negativt på tilværelsen, 6 % ser ret negativt på tilværelsen og 3 % ser meget negativt på tilværelsen (n=101).

Strukturelt netværk

- **Civilstand**

22 % er gift, 26 % er enke/mand, 17 fraskilt/separeret, 28 % ugift, 7 % har en kæreste (n=106).

- **Børn**

36 % har ikke børn, 13 % har et, 44 % har to-fire, 7 % har fem eller flere (n=107).

- **Familie**

11 % af de ensomme ældre ser familien dagligt eller næsten dagligt, 21 % ser dem 1-2 gange om ugen, 30 % ser familien 1-2 gange om måneden, 28 % sjældnere end på månedsbases, 9 % ser aldrig familien, mens 1 % angiver, at de ingen familie har (n=105).

- **Venner/bekendte**

29 % af de ensomme ældre ser deres venner/bekendte dagligt eller næsten dagligt, 34 % ser dem 1-2 gange om ugen, 20 % ser venner/bekendte 1-2 gange om måneden, mens 13 % ser dem sjældnere end dette, 1 % ser aldrig venner/bekendte og 3 % har ingen (n=104).

Funktionelt netværk

- **Det emotionelle plan**

14 % af de ensomme ældre angiver, at de har mange personer at tale med om personlige problemer, 39 % har 2-4 personer, 28 % har én person at tale med, mens 16 % ikke har nogen at tale med om problemer (n=105).

- **Det instrumentelle plan**

10 % angiver, at de har mange personer, der vil hjælpe dem med praktiske gøremål, mens 26 % har 2-4 personer, 38 % har én person, mens 23 ingen har til at hjælpe med praktiske ting (n=106).